

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

NASILJE NAD SLEPIMI IN SLABOVIDNIMI MLADOSTNIKI

Mentorica: doc. dr. Jana Mali

Karina Magajna

Somentorica: as. dr. Petra Videmšek

Ljubljana 2015

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Karina Magajna

Naslov naloge: Nasilje nad slepimi in slabovidnimi mladostniki

Kraj: Ljubljana

Leto: 2015

Št. strani: 80

Št. slik: 0

Št. tabel: 0

Št. bibl. opomb: 1

Št. prilog: 1

Mentorica: doc. dr. Jana Mali

Somentorica: as. dr. Petra Videmšek

Ključne besede: nasilje v družini, nasilje v šoli, nasilje nad hendikepiranimi, čustva, samopodoba, naučena nemoč, vloga socialnega dela.

Povzetek: V prvem delu sem svojo nalogo podkrepila s teorijo o nasilju, in sicer sem v uvodu nanizala vrste nasilja, kajti te so osnova za nadaljnje razumevanje nasilja. Opisala sem dva, po mojem mnenju najpogostejša in mladostnikom najbližja, prostora nasilja: družina in šola. V nadaljevanju sledi poglavje o nasilju nad hendikepiranimi, h katerim spadajo tudi slepi in slabovidni mladostniki. Pomembna elementa pri nasilju se mi zdita samopodoba in čustva, zato sem na kratko opisala vpliv nasilja na le-te. Drugi del diplomske naloge se prične s kvalitativno raziskavo, ki sem jo izvedla s slepimi in slabovidnimi mladostniki v Zavodu za slepo in slabovidno mladino Ljubljana. Želela sem slišati njihovo stališče do nasilja in poznavanje le-tega, ter raziskati, ali doživljajo nasilje in katera čustva se jim takrat porajajo. S pomočjo raziskave sem ugotovila, da so slepi in slabovidni mladostniki kar dobro seznanjeni z nasiljem, saj poznajo veliko primerov doživetega nasilja, večina pa jih je tudi že bila žrtev nasilja, tako psihičnega, kot tudi fizičnega.

Title: Violence against blind and visually impaired adolescents.

Key words: domestic violence, bullying, violence against handicapped, emotions, self-esteem, learned helplessness.

Summary: In first part of my work I substantiate it with the theory of violence. As an introduction I listed the types of violence, because these are the basis for further understanding of violence. I described three of them, in my opinion most common and among young people the most widespread places of violence: family and school. The following is a chapter on violence against handicapped, to which also belong blind and visually impaired adolescents. It seems to me that an important element of violence is self-esteem and feelings in general, so I briefly described the impact of violence on it. The second part of thesis begins with a qualitative survey that I conducted with blind and visually impaired adolescents at the Institute for the Blind and Partially Sighted Children in Ljubljana. I wanted to hear their opinion about violence and knowledge of it, and I also wanted to explore their experiences with violence in general and what emotions do they go through when they experience it. Through research I found that the blind and visually impaired adolescents are well acquainted with violence and are familiar with many cases of experienced violence. Most of them have already been victims of violence, both psychological as well as physical.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

NASILJE NAD SLEPIMI IN SLABOVIDNIMI MLADOSTNIKI

Mentorica: doc. dr. Jana Mali

Karina Magajna

Somentorica: as. dr. Petra Videmšek

Ljubljana 2015

*Če otrok živi s kritiko, se uči obsojati.
Če otrok živi s sovraštvom, se uči pretepati.
Če otrok živi z zasmehovanjem, se uči biti sramežljiv.
Če otrok živi s toleranco, se uči biti potrpežljiv.
Če otrok živi s spodbudami, se uči biti zaupljiv.
Če otrok živi s hvalo, se uči ceniti.
Če otrok živi s poštenostjo, se uči pravičnosti.
Če otrok živi z varnostjo, se uči zaupati.
Če otrok živi z odobravanjem, se uči sebe imeti rad.
Če otrok živi s sprejemanjem in prijateljstvom,
se uči najti ljubezen v svetu.*

(Dorothy Law Nolte)

PREDGOVOR

Prvič sem se s slepimi mladostniki srečala v prvem letniku študija socialnega dela, ko sem bila na študijski praksi v Zavodu za slepo in slabovidno mladino. Že v mlajših letih me je mikala želja po delu z njimi in takrat sem dobila priložnost. Zelo dobro smo se ujeli in to so bili zame nepozabni trenutki spoznavanja njihovega življenjskega sveta. Že takrat sem vedela, da si jih želim vključiti v svojo diplomsko nalogo. Želja je do danes ostala in tudi uresničila sem jo. Ker me zanima tudi tema nasilja, sem se odločila ti dve temi združiti.

O nasilju se govori, čeprav ta tema še vedno ostaja zapečaten kot tabu tema. Nisem pa v teh letih, ko se zanimam za nasilje nad slepimi, nikoli zasledila, da bi se govorilo ali pisalo konkretno o tej temi. To me je spodbudilo, da sem se odločila sama zapisati in raziskati nekaj na temo nasilja nad slepimi. In ker so mi blizu mladi, sem se odločila, da raziskujem in soustvarjam skupaj z mladimi slepimi in slabovidnimi.

V svoji diplomski nalogi želim v teoretičnem delu ponovno opozoriti na oblike nasilja, ki so, kljub že večkratnemu opisovanju v različnih delih, vseeno spregledane. Prav tako si ljudje zatiskajo oči pred nasiljem v družini in šoli, kajti ta prostora naj bi veljala za otroke in mladostnike za ena izmed varnejših. Večji poudarek dajem nasilju nad hendikepiranimi, pomembno pa se mi je zdelo omeniti tudi vpliv nasilja na samopodobo in občutja. Pozornost sem namenila tudi naučeni nemoči, ki se pogosto kaže v nasilnih odnosih.

Namen mojega raziskovanja je bil ugotoviti, ali slepi in slabovidni mladostniki doživljajo nasilje in kakšna čustva ob tem doživljajo. Zanimalo pa me je tudi, koliko so seznanjeni z nasiljem. Ugotovila sem, da večina intervjuvanih mladostnikov že ima izkušnje z nasiljem. In sicer so nekateri izmed njih že bili žrtve nasilja, tako psihičnega, kot tudi fizičnega, drugi pa so se o nasilju le pogovarjali.

ZAHVALA

Največja zahvala gre slepim in slabovidnim mladostnikom, ker so bili pripravljene z mano deliti svoje mnenje, izkušnje in me spustili v svoj življenjski svet. Hvaležna sem jim za vse prijetne trenutke, bili so moj navdih in spodbuda za življenje.

Hvala doc. dr. Jani Mali za mentorstvo in somentorici as. dr. Petri Videmšek za usmerjanje in strokovno pomoč pri pisanju diplomske naloge ter za vse spodbudne besede, ki so vsakokrat pripeljale do novega zagona in idej.

Zahvala gre tudi eni in edini družini, ki mi je omogočila študij, me pri tem podpirala in verjela vame ter me z zanimanjem spremljala na tej poti.

Hvaležna sem Tinetu za podporo in veliko mero potrpežljivosti. Za to, da je verjel vame in me bodril. Hvala za vse besede, ki so bile izrečene ob pravem trenutku.

Posebna zahvala gre Tini za vso nesebično pomoč, podporo, iskrene spodbudne misli in najine pogovore, ki so dali moč in nov pogled na svet. Hvala tudi ostalim prijateljem/prijateljicam, ki so v času nastajanja naloge bili z mano v mislih in me kakorkoli podpirali.

Hvala Manci Klun za pregled in lektoriranje naloge.

Kazalo vsebine

PREDGOVOR.....	5
ZAHVALA	6
1. TEORETIČNI UVOD	9
1.1 O NASILJU	10
1.1.1 Oblike nasilja.....	12
1.1.1.1 Psihično nasilje.....	12
1.1.1.2 Verbalno nasilje	13
1.1.1.3 Fizično nasilje	13
1.1.1.4 Spolno nasilje	14
1.1.1.5 Zanemarjanje.....	15
1.1.1.6 Samopoškodovanje.....	15
1.1.2 Mladostnikovi prostori, ki postanejo prostori nasilja	15
1.1.2.1 Družina	16
1.1.2.2 Šola.....	18
1.2 NASILJE IN HENDIKEP	20
1.3 ČUSTVA OB DOŽIVLJANJU ALI IZVAJANJU NASILJA	26
1.4 VPLIV NASILJA NA SAMOPODOBO	28
1.5 NASILJE IN NAUČENA NEMOČ	31
1.6 SOCIALNI DELAVEC KOT MLADOSTNIKOV ZAVEZNIK	33
2. PROBLEM	38
3. METODOLOGIJA	40
3.1 Vrsta raziskave	40
3.2 Merski instrumenti in viri podatkov	40
3.3 Populacija in vzorčenje	40
3.4 Zbiranje podatkov.....	41

3.5	Obdelava in analiza podatkov	41
4.	REZULTATI	44
4.1	Govor o nasilju	44
4.2	Pomen nasilja	46
4.3	Vrste nasilja	47
4.4	Pojavnost nasilja.....	48
4.5	Vzroki za nasilje.....	50
4.6	Povzročitelji nasilja	51
4.7	Prostor nasilja.....	51
4.8	Preprečevanje nasilja.....	52
4.9	Primeri nasilja.....	53
4.10	Nasilje nad slepimi	55
4.11	Doživljanje nasilja.....	56
4.12	Odziv na nasilje	58
4.13	Občutja ob nasilju.....	59
4.14	Zaupanje o doživljanju nasilja.....	60
4.15	Okoliščine za zaupanje.....	62
4.16	Vpliv nasilja na življenje.....	62
5.	RAZPRAVA.....	64
6.	SKLEPI.....	71
7.	PREDLOGI	73
8.	LITERATURA	74
9.	PRILOGE	79
10.	POVZETEK.....	80

1. TEORETIČNI UVOD

Preden začnem pisati, želim opredeliti, kdo so mladi slepi in slabovidni, saj so le-ti glavna populacija diplomske naloge. Še preden se usmerim na temo nasilja, bom spregovorila o terminologiji in poimenovanju, ker je to, kako človeka poimenujemo, ključno, da ustvarimo nestigmatizirajoče okolje. Človek se tudi bolje in bolj sprejeto počuti, če ga ne poimenujemo negativno in zatirajoče.

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1, 2. člen) definira otroke s posebnimi potrebami kot:

- otroke z motnjami v duševnem razvoju,
- slepe in slabovidne otroke oziroma otroke z okvaro vidne funkcije,
- gluhe in naglušne otroke,
- otroke z govorno-jezikovnimi motnjami,
- gibalno ovirane otroke,
- dolgotrajno bolne otroke,
- otroke s primanjkljaji na posameznih področjih učenja,
- otroke z avtističnimi motnjami,
- otroke s čustvenimi in vedenjskimi motnjami.

Navedeno je tudi, da to velja za vse otroke, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja (ZUOPP-1, 2. člen).

Torej so slepi mladi tisti mladi, otroci in mladostniki, ki imajo okvaro vida, očesa ali okvaro vidnega polja. Ko ljudje slišijo za slepega človeka, imajo v mislih tistega, ki ima pred seboj popolno temo. A sama sem uspela, skozi dolgoletni stik s slepimi in slabovidnimi, ugotoviti, da temu ni ravno tako. Seveda je kar nekaj tistih, ki so popolnoma slepi, je pa veliko tudi takih, ki imajo nekaj odstotkov ohranjenega vida. Ti sicer uporabljajo za delo in življenje večino istih pripomočkov kot popolnoma slepi, a zaradi minimalnega ostanka vida lahko vidijo sence ali obrise, tako da lahko s povečalom delujejo tudi vidno (Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev slepih in slabovidnih otrok). Slepe osebe so tiste, pri katerih ni

več mogoče popraviti poslabšanja vidnih zaznav z lečami ali očali. Ta ovira – zmanjšana vidna sposobnost – se v vsakdanjem življenju kaže v oteženem zaznavanju objektov od daleč ali blizu (Osebe z okvaro vida).

Ljudi s hendikepom se pogosto označuje kot »kripel, »invalid«, »pohabljenec«, te besede pa ustvarjajo prizadetost in jo hkrati destabilizirajo. Besede, ki ljudi označujejo z različnimi diagnozami, so pogosto besede stigmatizacije. Človek, ki uporablja govor, ki poškoduje, praviloma že citira besede okolja in vedenje skupnosti (Zaviršek 2000: 95-97). Celotno okolje etiketira, kaj je hendikep, tako da šele kulturne okoliščine lahko človeka zares naredijo nemočnega in prizadetega. Sistem pomenov in vrednot določa tudi, kako naj se nek človek vede, da bo dobil zadostno družbeno pozornost in da bo obenem zaznan kot tisti, ki je podvržen stiski in potrebuje pomoč (Zaviršek 2000: 170).

Zavirškova (2000: 7) navaja pojma prizadetost in hendikep kot sinonima, označujeta pa poškodovanosti, kot so:

- gibalna oviranost,
- senzorna oviranost (težave s sluhom, vidom),
- intelektualna oviranost (lažja, zmerna, težja in težka duševna prizadetost),
- težave z duševnim zdravjem (depresija, psihoza, shizofrenija ...).

Zgoraj omenjeni izrazi kažejo na to, kako nehumani in nesprejemljivi znamo biti ljudje v odnosu do drugačnih od nas samih, prav zaradi te »drugačnosti« pa so ljudje s hendikepom pogosto obravnavani kot manjvredni. Že ko so obravnavani kot drugačni, se ljudje zaradi te oznake do njih obnašajo drugače, skratka jih diskriminirajo (Kristanc 1995: 303).

1.1 O NASILJU

Veliko je definicij, ki določajo, kaj je nasilje in kje se dogaja, večini pa je skupno bistvo – da je to vedenje, katerega cilj je raniti drugo osebo, hkrati pa je vsaka definicija samosvoja. Nanizala jih bom nekaj za hitri pregled in uvod v nadaljnje pisanje.

Nasilje predstavlja odnos med dvema stranema, kjer ena stran z uporabo moči ali z grožnjami, da bo uporabila moč, vpliva na drugo stran. »Nasilje je dejanje agresije in zlorabe, ki povzroči ali namerava osramotiti ali ponižati žrtev. Nasilje je kaznivo dejanje, je zloraba moči. Na prizadetih osebah lahko pusti nepopravljene posledice« (Kaj je nasilje?). Nasilje se dogaja v krogu pripadnikov vseh socialnih in ekonomskih razredov, kultur, verstev in spolnih orientacij. Ni dopustno in zanj ni opravičila, ravno zato pa je prikrito očem javnosti in pogosto poteka v zasebnih prostorih (Kaj je nasilje?).

Pri nasilju gre torej za nepravilno ali zlorabljeno uporabo moči oziroma tudi fizično siljenje, uporabljeno za škodovanje, poškodovanje ali zlorabo (Pušnik 2012: 114).

»Nasilje je zloraba moči v različnih oblikah. [...] [J]e naučen neustrezen vedenjski odgovor na občutke strahu ali jeze, ko posameznik čuti kršenje svoje lastne integritete in svobode ter odreagira na nasilen način, ki škoduje drugemu. Dejansko gre za neustrezen odziv na prehod meje, ko nekdo ali nekaj stopi čez našo osebno mejo« (Munc 2010: 81). Munc (2010) tudi meni, da za večino nasilnih dejanj obstaja čustveno pojasnilo, zakaj je prišlo do nekega ravnanja. Nekdo se je v svojem svetu počutil ogroženega in ni znal ali zmožl uporabiti drugačnega odziva kot nasilnega.

Muršič (et al. 2010: 17-18) medosebno nasilje v ožjem smislu definira kot grožnjo za zlorabo ali izvedeno zlorabo fizične sile v odnosu do drugega. V širšem smislu pa je nasilje definirano kot vsaka raba moči, tako fizične, kot tudi psihične, socialne, ekonomske, kulturne in politične, ki pomeni nespoštovanje drugega človeka in ga ogroža ali mu povzroča škodo. To medosebno nasilno dejanje je ponavadi spodbujeno s čustvi, ki so vedno vsaj v ozadju, če že niso v ospredju.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ 2008) nasilje definira kot »dejavnen odnos do koga, značilen po uporabi sile, pritiska«.

Lešnik Mugnaionijeva (2014: 93) pa pravi, da neko vedenje postane nasilno šele znotraj nekega kulturnega in družbenega okvirja, ki ga potem kot takšnega opredeli. Ko se vsak posameznik opredeljuje do nasilja, s tem izraža svoje vrednote, etiko in identiteto. Ključen je referenčni okvir tistega, ki razmišlja in ne sam pojav nasilja.

Tudi Muršič (2012: 7-8) pravi, da je definicija nasilja odvisna od našega pripisovanja pomena. Ravno opredelitev pojma nasilje je tista, s katero nasilje kot pojav šele ustvarimo. Od tega, kaj si predstavljamo kot nasilje, je odvisno naše – tudi čustveno – odzivanje in naše ravnanje. Proces našega definiranja nasilja predpostavlja naša subjektivna opredelitev. Sama se strinjam z Muršičem. Zagovarjam torej tezo, da je nasilje za vsakega posameznika nekaj drugega, vsakemu nasilje pomeni nekaj drugega, vsak ga zaznava drugače. To pa se navezuje na človekova čustva, pripadnost in osebnostne lastnosti, kar posledično pomeni, da je zame neko dejanje nasilno, ni pa niti nujno, da to nek drug posameznik tudi zaznava kot nasilje. Menim, da bi k boljšemu razumevanju nasilja pripomoglo ozaveščanje med ljudmi, da pomeni nasilno dejanje vsakemu posamezniku nekaj drugega.

1.1.1 Oblike nasilja

1.1.1.1 Psihično nasilje

Psihično nasilje je ena najbolj razširjenih oblik nasilja, ta pa se lahko povezuje tako s fizičnim, kot tudi spolnim in ekonomskim nasiljem. Kot pri drugih oblikah, gre tudi tu za nadzor nad drugo osebo, za prevlado in tudi ustrahovanje. S psihičnim nasiljem se razvrednoti človeka, kar negativno vpliva na samozavest ranjene osebe. Psihično je lahko človek nasilen z besedami, vedenjem ali tišino. Pod psihično nasilje se torej štejejo grožnje s pretepom, posmeh glede videza ali navad in inteligentnosti, čustveno izsiljevanje, izoliranje od ljudi, poniževanje, zmerjanje ... V teku življenja smo vsi kdaj žrtve psihičnega nasilja, ga pa tudi občasno povzročamo. Na začetku je psihično nasilje precej prikrito in neopazno, včasih tudi za žrtev (Plaz 2014: 74-75).

Storilec psihičnega nasilja ima izdelan načrt, sistem, ki ga vztrajno uporablja na oškodovancu ali na več oškodovancih hkrati. Žrtev si želi storilec podrediti in ji znižati samozavest (Munc 2010: 345-346). Povzročitelj sčasoma pri žrtvi doseže, da se ga ta boji in se mu podreja, s tem pa se mu dvigne samozavest. Povzročitelja lahko v bes spravi že najmanjše nasprotovanje njegovemu mnenju in mišljenju, tako da žrtev nikoli ne more vedeti, kaj ga vznemiri (Plaz 2014: 75).

»Možne posledice psihičnega nasilja so: pomanjkanje energije, ranljivost, anksioznost, glavoboli, napadi panike, občutek nemoči, neobvladovanje svojega življenja, strah pred prihodnostjo, nesamozavest, napadi joka, spremenjene spalne navade, spremenjen odnos do hrane, izguba stika s seboj, dvom v svoje duševno stanje, misel na samomor« (Plaz 2014: 75).

1.1.1.2 Verbalno nasilje

Verbalno ali besedno je del psihičnega nasilja in je najbolj spregledana oblika nasilja.

Kategorije verbalnega nasilja lahko razdelimo v 5 skupin:

- Vzdevki: verbalno nasilni so tisti, ki namerno smešijo eno izmed domnevnih lastnosti posameznika. To je vidno predvsem v šolskem okolju, med otroki in mladostniki. Pri tem je treba upoštevati celotni socialni kontekst in osebno dožemanje tistega, ki mu je določen vzdevek namenjen.
- Kričanje: povišani toni glasu, v kombinaciji z jeznim obrazom. Kričanje, združeno z udarci, ponazarjajo klasičen vzorec nasilja v družini.
- Žaljivke: ko drugega slabšalno označimo in mu podelimo nizkotne osebne lastnosti.
- Posmehovanje: kjer je izpostavljena katera izmed posebnosti posameznika, ki postane predmet posmeha. Tudi ta oblika je precej značilna za šolska okolja, kjer je za najstnike to boleča oblika nasilja.
- Grožnje: težja oblika verbalnega nasilja. Vključujejo tisto, kar namerava storilec storiti žrtvi, pri tem pa se velikokrat pojavlja stopnjevanje od groženj do fizičnega nasilja (Munc 2010: 333-335).

1.1.1.3 Fizično nasilje

Fizično nasilje »[...] ocenjujemo takrat, kadar nekdo fizično moč uporablja nad drugim v takšni meri, da mu zadaja nesorazmerno bolečino, ga poškoduje in ponižuje« (Munc 2010: 318). Med znake fizičnega nasilja Munc (2010: 318) prišteva udarce, brce, lasanje, ožiganje in podobna ravnanja.

Plazeva (2014: 75) pa poleg tega pravi, da je fizično nasilje najbolj očitno nasilje nad človekom in se, poleg naštetega, kaže še v udarjanju z glavo ob steno ali tla, davljenju, metanju predmetov v osebo, napadih z nožem in umoru.

Žrtve fizičnega nasilja pogosto skrivajo svoje poškodbe, zanikajo povzročitev poškodb z nasilnim vedenjem in iščejo različne druge razlage svojih poškodb. Žrtve ravnajo tako zaradi sramu ali strahu pred ponovnimi povračilnimi nasilnimi dejanji storilca (Munc 2010: 319).

»Grožnja, ki je podkrepljena z dvignjeno roko, ni več samo psihično, pač pa po definiciji fizično nasilje [...]. [...] Nasilje ima tendenco naraščanja in vedno moramo upoštevati, da gre za proces, ki se ne zgodi čez noč. [...] Vsako fizično nasilje je hkrati tudi psihično, meja med njima pa je tam, kjer se besednemu pridruži udarec« (Plaz 2014: 75-76).

1.1.1.4 Spolno nasilje

Spolno nasilje je nezaželen poseg v posameznikovo spolno integriteto, torej vsako dejanje, s katerim se eden od partnerjev ali partneric ne strinja. Cilj spolnega nasilja je takšen kot pri ostalih oblikah, dokazovanje premoči in popolnega nadzora nad žrtvijo (Kuhar et al. 1999: 18-19).

K spolnemu nasilju štejemo posilstvo, spolno nadlegovanje, spolno zlorabo oseb s posebnimi potrebami, incest, neprimerne poglede, komentarje, nagovarjanje (Kuhar et al. 1999: 18).

Otrok ali mladostnik, »ki ne razume pomena spolnih dejanj povzročitelja, spolne zlorabe ne dojame in ne občuti kot nasilje, zato se ji praviloma ne upira. Povzročitelj s psihološko manipulacijo, čustveno zlorabo, nadzorovanjem otroka in ustrahovanjem doseže, da otrok popolnoma izgubi sebe oziroma svoj lastni jaz« (Lešnik Mugnaioni 2014: 99).

Storilci spolnega nasilja so redko povsem tuje osebe. Najpogosteje so to člani družine, sorodniki, prijatelji, znanci (Erb 2004: 49).

1.1.1.5 Zanemarjanje

Zanemarjanje se zgodi, ko oseba opušča določeno dolžno skrb za družinskega člana, ki jo potrebuje zaradi bolezni, invalidnosti, starosti, razvojnih in drugih osebnih okoliščin. Najbolj so zanemarjanju izpostavljeni ljudje s fizično ali psihično oviranostjo in starejše osebe (Plaz 2014: 77).

Dejanja, ki jim lahko rečemo zanemarjanje, so: nepripravljenost ali nesposobnost zagotoviti življenjsko nujne potrebščine, opustitev ali pomanjkanje skrbi in nege, surovo ravnanje, neprimerno, pomanjkljivo nadzorovanje in varovanje pred vsem, kar lahko škodi, zavračanje ali neizpolnjevanje obveznosti in dolžnosti (Plaz 2014: 77-78, Domiter Protner 2014: 19).

1.1.1.6 Samopoškodovanje

Samopoškodovanje pomeni vsako namerno poškodovanje lastnega telesa. Poškodbe nastanejo kot nekakšna kontrola nad lastno notranjo bolečino, ki dobi zunanji izraz le skozi poškodbo lastnega telesa. Poškodovanje samega sebe lahko sčasoma postane naše prisilno vedenje, od katerega postanemo odvisni (Munc 2010: 443-444).

Največkrat se pojavi, ko se v človeku nakopičijo močna negativna čustva, kot so jeza, žalost, občutek brezizhodnosti, osamljenost (Kaj je samopoškodbeno vedenje?). V teh primerih je namen samopoškodbenega vedenja vzbuditi čustva, torej, ko se človek poškoduje, začne ponovno nekaj čutiti, pa četudi je to bolečina (Zakaj se ljudje samopoškodujejo?).

Ljudje, ki so bolj nagnjeni k samopoškodbam, so lahko imeli v otroštvu težko izkušnjo zlorabe, ali so bili priča nasilju v družini. Lahko pa je takšno vedenje odziv na človekove trenutne stresne situacije (Zakaj se ljudje samopoškodujejo?).

1.1.2 Mladostnikovi prostori, ki postanejo prostori nasilja

Na tej točki se želim dotakniti, po mojem mnenju, dveh najpomembnejših prostorov otrok in mladostnikov, saj se tam zadržujejo največ časa, to pa je v družini in v šoli. To sta človekova

prva prostora socializacije in učenja, ki sta pomembna odskočna deska za celotno življenje. Zaradi tega se mi zdi, da ravno tam najpogosteje prihaja do zlorab in nasilja nad njimi. Sicer pa to nista edina prostora nasilja, lahko bi rekla, da se nasilje dogaja v vseh prostorih, kjer se človek nahaja.

»Otroci so najpogosteje žrtve nasilja v njim znanem okolju, socialni sredini (družina, sorodstvo, soseka, vrstniki in vrstnice). [...] Nasilje in škodo, ki jo slednje povzroča, doživljajo kot neposredne in kot posredne žrtve nasilja (npr. kot priče nasilja v svoji družini)« (Štirn 2014:139).

1.1.2.1 Družina

Primarna naloga družine je socializacija mladostnika, ta družinska skupnost pa naj bi temeljila tako na medsebojni opori družinskih članov, kot tudi na doživljanju varnosti. Včasih pa se ob krizi družine zamajajo prav ti osnovni temelji, ki so pomembni za primarno socializacijo (Klemenčič 2012: 77). Družina je na otroka vplivna institucija, prav tako tudi šola, saj v vsakem primeru človeka pomembno zaznamuje, tudi če kdaj svojih vlog ne opravlja ustrezno. Lahko je pomemben varovalni dejavnik preprečevanja nasilja nad otroki, k temu pa v največji meri pripomorejo spodbudni socializacijski pogoji, kakovostni medosebni odnosi in ustrezno socialno-emocionalno vzdušje. Po drugi strani pa lahko družina otroku včasih predstavlja tudi dejavnik tveganja, tako zanj kot žrtev, kot tudi za njegovo nasilno dejanje v odnosu do drugih (Muršič 2012: 13, 14). »Vez med otrokom in njegovim primarnim skrbnikom oz. skrbnico je prva izkušnja odnosa, ki ga ima otrok z drugim posameznikom oz. posameznico« (Štirn 2014: 140). Ta odnos pa je vzorec, po katerem bo otrok tudi sam kasneje stopal v odnose z drugimi ljudmi. Temeljni okvir varnosti pa v družini otroku predstavlja navezanost. Če je ta navezanost varna, zagotavlja okvir, v katerem lahko na vseh nivojih poteka otrokovo učenje in razvoj, v nasprotnem primeru pa je lahko sposobnost otroka, da se uči, poškodovana (Štirn 2014: 140).

Družina je velikokrat prostor nasilja zaradi dokaj tesne čustvene in prostorske povezanosti njenih članov (Munc 2010: 154). Nasilje v družini je definirano najpogosteje kot način nadzorovanja, ki ga izvaja ena oseba nad drugo, manifestira pa se na različne načine. To

vključuje fizično in spolno nasilje, grožnje, emocionalne zlorabe in ekonomsko zatiranje. Družina danes še vedno predstavlja socialno institucijo, ki ima trdno določene vloge, pomeni predstavo o idealni materi in poslušnih otrocih. Na tem področju je socialna politika usmerjena v podporo in reguliranje »klasične« družine, za katero velja, da je funkcionalna, medtem ko so druge oblike skupnega življenja označene kot bolj dezorganizirane, manj funkcionalne. Ta teorija o disfunkcionalni družini preprečuje, »da bi se [...] zloraba otroka [...] definirala kot nasilje tistega, ki ima v družinski skupnosti relativno moč in pravico do fizičnega kaznovanja drugih družinskih članov« (Zaviršek 1994: 63-65).

Lupri (1990 v Zaviršek 1994: 66) trdi, da je družina najbolj nasilna institucija današnje moderne družbe, saj ima vsaka takšno socialno dinamiko, da lahko pripelje do nasilja. Otrok, ki je vzgajan v družini, kjer se dogaja nasilje, ima do tega specifičen odnos, saj živi v svetu z drugačnim vrednotenjem odnosov. Sebe in druge doživlja skozi svoj svet drugačnih mej. Mogoče je, da ta otrok tudi v okolje izven družine vnaša neko vedenje nasilne komunikacije, saj sprejema nasilje kot sestavni del vedenja (Dečman Drobnič et al. 2004: 31, 67). Že zgolj izpostavljenost mladostnika nasilju v družini lahko prispeva k nasilnemu vedenju v šoli, do svojih sošolcev. Ob tem pa se poraja tudi tveganje, da bo tudi sam pogosto žrtev medvrstniškega nasilja (Baldry 2003 v Muršič 2012: 28). Otroci in mladostniki se v družini hitro naučijo, da je nasilje primerna pot reševanja problemov v odnosih z drugimi (Domiter Protner 2014: 109).

Otrok ali mladostnik ni žrtev nasilja v družini le neposredno, ampak lahko tudi posredno, in sicer če je le prisoten v nasilju v družini (Lešnik Mugnaioni 2014: 98). Če, na primer, mati doživlja nasilje, so otroci ob tem nemočni opazovalci tega nasilja, obenem pa tudi sami doživljajo nasilje, ki jih ponavadi zaznamuje za celo življenje. Opazovanje nasilja nad drugimi družinskimi člani ima za mladostnika lahko enako hude posledice kot za neposredne žrtve nasilja, te pa so travme, stres, nenehno prisoten strah, čustvena in duševna ranljivost in izpostavljenost nasilnim vzorcem komunikacije (Plaz, Veselič 2002: 136, Lešnik Mugnaioni 2014: 98, Muršič 2012: 19, Domiter Protner 2014: 17). Otroci se vedno aktivno odzivajo na nasilje, ali gre za njihovo dejansko ravnanje v določeni situaciji, ali pa za njihovo razmišljanje o tem, kako bi drugače ravnali v tisti situaciji. Pri tem pa njihov odziv nikoli ne kaže sprejemanja nasilja, vedno le nasprotovanje (Muršič 2012: 19).

Starši, ki velikokrat prej izberejo nasilno vedenje, so tisti, ki se doživljajo, v odnosu do svojih otrok, socializacijsko nemočne. Kot odgovor oziroma opravičilo za to pa navedejo njihovo lahko naučeno nemoč vplivanja na otroka z nenasilnimi, otroku prijaznimi sredstvi (Muršič 2012: 19).

Nasilje v družini pogosto velja za skrivnost, zato starši svoje otroke že zgodaj naučijo, da o tem ne smejo govoriti. A mlajši otroci skrivnosti ne morejo dolgo držati v sebi, zato za nasilje v družini pogosto od njih izvedo učiteljice v šoli ali že vzgojiteljice v vrtcu (Plaz, Veselič 2002: 135). Mladostniki o nasilju v družini ponavadi ne govorijo. Najpogostejši razlog za to je strah pred storilcem in stigmatizacijo sovrstnikov. O nasilju pa tudi ne govorijo, ker so mnenja, da se to dogaja v vseh družinah in je običajno, da se o tem ne govori (McGee 1997 v Domiter Protner 2014: 112).

Mladostniki, ki so bili žrtve nasilja v družini, imajo pogosto znižano samopodobo, ne zaupajo sebi in drugim, so nesamozavestni, obremenjeni s čustvi manjvrednosti, nimajo občutka varnosti, počutijo se zaznamovane, niso sproščeni pri navezovanju stikov in vzpostavljanju odnosov (Plaz, Veselič 2002).

1.1.2.2 Šola

Poleg družine je šola najpomembnejši dejavnik za prilagajanje mladih na življenje in delo v družbeni skupnosti. Šola nadaljuje socializacijsko vlogo družine in vključuje mlade v družbeno skupnost. Po eni strani je ključna za preprečevanje družbeno nezaželenih ravnanj, po drugi strani pa je lahko za mladostnike tudi dejavnik tveganja (Muršič 2012: 21).

Tudi Klemenčič (2012: 79) pravi, da šola nima zgolj izobraževalne, ampak tudi vzgojno funkcijo. Je moralna ustanova, a je kljub temu precej storilnostno naravnana. Med drugim tudi sistem ocenjevanja znanja med mladostnike prinaša stalno tekmovanje. Muršič (2012: 23) meni, da učenci med seboj tekmujejo za ugled, moč in veljavo, to pa si lahko pridobijo s pozitivnimi prizadevanji, ali pa z negativnimi – z nasiljem.

Dodaten ogrožajoči dejavnik v psihosocialnem razvoju mladostnika je pri tem tudi šolski neuspeh. Torej, težave, ki nastanejo v šolskem sistemu, se prenašajo v družino in obratno (Klemenčič 2012: 79). Nasilje v družini vpliva na mladostnikovo funkcioniranje v šoli

(nasilno vedenje do drugih, slabši uspeh), po drugi strani pa so lahko starši nasilni do otroka zaradi slabšega uspeha ali neprimerne vedenja v šoli. Dogajanje med učenci je vedno odsev odnosov v družinah, kajti otroci svojo kulturo od doma prenašajo v šolo (Muršič 2012: 27-28).

Na pojav nasilja v šoli vplivajo tako zunanji dejavniki (socialno okolje ali družbene spremembe) kot tudi notranji (ustvarja jih šola sama). Vsak posamezni mladostnik vnaša v šolo svoje lastne izkušnje, s tem pa tudi izkušnje z nasiljem v okolju in družini. Pomembno je, koliko pozornosti predvsem učitelji namenijo kakovostni organizaciji dela in šolski klimi. Če se le-ta razvije kot izrazito storilnostna in tekmovalna, se ustvarja na sami šoli toliko več napetosti (Verbnik Dobnikar 2002: 35).

V šoli se največkrat pojavlja vrstniško nasilje, ki je definirano kot »namerna, ponavljajoča se uporaba fizičnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja povzročitelja nad drugim otrokom ali mladim podobne ali enake starosti« (Zabukovec Kerin 2002: 105). Namen vrstniškega nasilja je prestrašiti in prizadeti žrtev, s tem pa povečati moč storilca nasilnega dejanja (Zabukovec Kerin 2002: 105).

Vrstniško nasilje se tudi dogaja v različnih oblikah, in sicer je lahko prisotno fizično, verbalno, psihično ali ekonomsko nasilje. Največji problem vrstniškega nasilja je, da so vanj vključene kar cele skupine mladostnikov: nekateri kot žrtve, nekateri kot povzročitelji in nekateri kot opazovalci. Žrtve vrstniškega nasilja so pogosteje mladostniki, ki kakorkoli izstopajo od ostalih, ali so izredno inteligentni, nosijo očala, imajo astmo ... Bolj ranljivi so prav tako otroci in mladostniki, ki se od ostalih razlikujejo po rasi, narodnosti ali veroizpovedi. Otroci s posebnimi potrebami so pri večini ostalih otrok dobro sprejeti, le med povzročitelji ne. Povzročitelji medvrstniškega nasilja so velikokrat tudi sami žrtve ustrahovanja ali drugih vrst nasilja, tudi v družini. Ko prizadenejo vrstnike, ob tem ne čutijo obžalovanja, niti ne sprejemajo odgovornosti za svoja dejanja. Čutijo potrebo po nadvladi in zmagi (Zabukovec Kerin 2002: 106-111).

»Otroci, vzgajani v nasilnem okolju, sprejemajo nasilje kot sestavni del vedenja. Ker je šola tista, kjer se ti otroci nahajajo dolgo obdobje, je dolžnost šole, da takšne otroke in mladostnike prepozna in jim pomaga, saj so ti še posebej potrebni dodatne individualne pomoči in

strokovne obravnave« (Dečman Drobnič et al. 2004: 67). Šoli namreč redni stik z mladostniki omogoča večjo verjetnost odkrivanja izpostavljenosti otroka nasilju (Domiter Protner 2014: 105).

Venet (et al. 2007 v Domiter Protner 2014: 112-113) poudarja, da so ravno učitelji v šoli pogosto prvi, ki jim mladostnik zaupa o nasilju v družini, saj jih izbere kot varne za zaupanje. Učitelji pri tem naredijo veliko že, če so jih samo pripravljene poslušati. Venet opozarja tudi, da s primernim ravnanjem učiteljev in šole, ti mladostniki dobijo priložnost, da se naučijo boljših, prijaznejših ravnanj in bolj zdravih odnosov.

Učiteljeva pripravljenost odzivati se na nasilje in obravnavati vsako nasilje lahko veliko pripomore k preprečevanju le-tega v šoli. Takojšen odziv lahko zmanjša obseg nasilja, saj se ga lažje ustavi, če je šele v začetni fazi. Učiteljeva vloga pa je pri preprečevanju še posebno pomembna, saj je on tisti, ki z mladostniki dela individualno in v skupini. Učitelji tudi sodelujejo s starši, kjer imajo priložnost, da se z njimi pogovorijo o nasilju v šoli (Verbnik Dobnikar 2002: 35, 39).

Po drugi strani, pa je učiteljeva vloga prepoznavanja nasilja tudi zelo težka in omejena, saj mora obravnavati celoten razred in ne samo posameznih učencev. Če gre za nasilje v družini, se strokovni delavci pogosto počutijo nemočne zaradi strahu pred morebitnim razbitjem družine, v kateri je prišlo do zlorabe otroka (Domiter Protner 2014: 115).

1.2 NASILJE IN HENDIKEP

Glede na to, da so mladi slepi tudi uvrščeni v skupino hendikepiranih ljudi, na tem mestu pišem o nasilju nad hendikepiranimi ljudmi. Opažam, da je na to temo zapisanega malo gradiva, prav tako ni narejenih veliko raziskav, ki bi opozarjale na pojavnost nasilja nad hendikepiranimi.

Zavirškova (2000: 255) pravi, da je eden izmed razlogov za pomanjkljivo in poznejše raziskovanje nasilja nad hendikepiranimi kot nad nehendikepiranimi v prepričanju, da prizadeti ljudje zaradi svoje »ranljivosti« ne morejo biti žrtve nasilja. Tudi sama se sprašuje,

kako je lahko ob precej obsežnem raziskovanju na področju nasilja tako malo študij, ki bi se posebej osredotočale na nasilje nad hendikepiranimi ljudmi (Zaviršek 2002: 1).

Če samo za primerjavo navedem: o nasilju nad ženskami brez ovir se je pisalo že v sedemdesetih letih 20. stoletja, »o nasilju nad ženskami in otroki z ovirami pa se je spregovorilo šele v drugi polovici devetdesetih let« (Kralj 1997 v Zaviršek 2013: 135).

Zavirškova (2002: 2) opozarja na družbeno konstruirano neobčutljivost in brezčutnost v primerih, ko gre za nasilje nad hendikepiranimi, torej nad tistimi, ki v družbi niso vidni, ki so iz nje izključeni. Tudi, ko je šlo za odkrivanje nasilja nad hendikepiranimi, je bil poudarek na nasilju v zasebni sferi in ne v javni.

S tem, ko je poudarek na zasebni sferi, se nasilje ponovno potlači in prikrije pred javnostjo. Na ta način pa ljudje ne morejo biti seznanjeni z nasiljem nad hendikepiranimi in posledično se tudi ne morejo nanj odzvati ter kakorkoli pomagati. Ko se ne ve, se enostavno misli, da se tudi ne dogaja, a ko se človek le malo začne zanimati in mu ni vseeno, lahko najde marsikaj prikritega.

Hendikepirane osebe so [...] žrtve, ker so deloma ranljivejše zaradi svojih telesnih posebnosti (ne morejo teči, niso fizično močne, da bi se uprle, ne vidijo ali ne slišijo napadalca, ne morejo govoriti in sporočati o nasilju, ne poznajo besed, s katerimi bi opisale dogodek), zelo pogosto pa so žrtve nasilja zato, ker se prek nasilja nad njimi vzpostavlja norma normalnosti in se obenem konstruira ideja deviantnosti (Zaviršek 2002: 3).

Deviantno vedenje pa je tisto, ki ni sprejeto s strani širše družbe in je prestopilo meje tolerance skupnosti. Deviantnost se lahko razlikuje od časa do časa, od mesta do mesta. Neko dejanje se lahko danes pojmuje kot deviantno, ni pa nujno, da se bo kot takšno pojmovalo tudi v prihodnosti. Opredeljevanje deviantnih dejanj se razlikuje tudi od družbe do družbe: v neki družbi je lahko določeno dejanje pojmovano kot deviantno, medtem ko bo to dejanje v neki drugi družbi pojmovano kot normalno. Sklep tega je, da je deviantnost kulturno pojmovana. Nanaša se na tisto delovanje, ki ni v skladu z normami in pričakovanji določene družbe in obenem izzove splošno obsodbo članov te družbe (Haralambos, Holborn 1999: 393-394).

Lahko bi rekla, da je nasilje nad hendikepiranimi v določeni družbi nekakšno tiho deviantno ravnanje. Tiho zato, ker si tudi tisti, ki so seznanjeni s pojavom nasilja nad hendikepiranimi,

tega ne upajo deliti z ostalimi ljudmi. Sami pri sebi pa vedo, da takšno ravnanje z ljudmi s hendikepom pod nobenim pogojem ni primerno. Nasilje nad hendikepiranimi je precej velika tabu tema, o kateri se ne govori veliko. S tega vidika je nasilje nad mladimi slepimi označeno kot deviantno, odklonsko. Nasilje nad ljudmi z ovirami je znano kot nasilje, kjer gre za veliko neravnovesje moči, saj imajo žrtve toliko manj moči upreti se, razlog pa je določen primanjkljaj. Ne zmorejo se braniti, ne vidijo niti, kdo je nasilnež, in ravno na tej točki izgubijo bitko z njim. Povzročitelj se te premoči zaveda in jo seveda tudi izkoristi v zavedanju, da ga slepi mladostnik tako ali tako ne bo mogel »izdati«, glede na to, da ga ni videl. Posledice nasilja so v vsakem primeru hude in mladi slepi jih nič manj ne občutijo.

Bašičeva (1998: 17) pravi, da tabuiziranost zlorabe izhaja iz nas samih. Nočemo slišati, videti zlorabe nad našimi otroki, tudi zanikamo in želimo verjeti, da se zločin ne more zgoditi nam ali našemu otroku, kar pa se še dodatno krepi v naši družbi. Prav tako drugačnost hendikepiranih otrok in mladostnikov ljudi odmika od razmišljanja, da bi lahko tudi ti otroci bili žrtve nasilja kot drugi otroci.

Hendikepirani otroci so vsaj dvakrat pogosteje žrtve zlorab kot nehendikepirani otroci (Jones, Basser Marks 1997 v Zaviršek 2002: 1). Zavirškova (2000: 252) pravi precej podobno, in sicer bolj kot je človek hendikepiran, večja je možnost, da bo zlorabljen. Temu se pridružuje tudi Kos (2004: 95), ki navaja, da so otroci s posebnimi potrebami, prav tako pa tudi odrasli, v odnosu do zlorab bolj ranljivi kot ostala populacija.

Na kratko bom strnila ugotovitve različnih raziskav o nasilju nad ženskami z ovirami, ki jih navaja Zavirškova (2013). Četudi so to raziskave nasilja nad ženskami, menim, da bi lahko tako rekli tudi za vse hendikepirane ljudi:

- Nasilje nad ljudmi z ovirami je bolj tabuizirano kot nasilje nad neoviranimi ljudmi in ga je več kot nasilja nad neoviranimi ljudmi.
- Otroci z intelektualnimi ovirami so najranljivejše žrtve, saj so storilci ob njih najbolj zaščiteni.
- V primeru vrstniškega nasilja manj ovirani moški zlorablajo bolj ovirane ženske.
- Kljub zakritosti se nasilje ne dogaja le v zasebnih sferah, ampak tudi v javnih in zasebnih zavodskih ustanovah, kjer živijo otroci ali odrasli z ovirami.

- V družbi je prisoten višji prag nasilja v primeru otrok in odraslih z ovirami, kot v primeru neoviranih.
- Strokovno osebje ima višji prag sprejemljivosti nasilja nad oviranimi, češ da so ovirani otroci in odrasli težavnejši in da je delo z njimi stresno (op. cit.: 137-138).

Storilec si za žrtev velikokrat raje izbere hendikepirano osebo. Zaviršek (2000) med glavne vzroke uvršča:

- storilci imajo od njega večkratne koristi;
- ker so prizadeti otroci in odrasli ranljivejši in z manj moči, storilec bolj uživa v občutenju moči in nadzorovanju šibkejšega od sebe;
- hendikepirani ljudje se ne zmorejo ali ne zanjo braniti;
- hendikepirani človek storilca zaradi negativnega družbenega odziva ne bo izdal;
- prizadetim otrokom večina odraslih ne verjame, tako da je v tem primeru storilec še dodatno zaščiten (op. cit.: 253-254, 263).

Nasilnež bo izkoristil vse ranljive točke hendikepirane osebe, da bo sam lahko izvajal popolno kontrolo nad njo. Velikokrat se to zgodi v družinskem okolju, kjer so hendikepirani po večini odvisni od katerega od družinskih članov, ki je v vlogi njihovega skrbnika. Ta odvisnost hendikepiranih oseb od pomoči ob zadovoljevanju svojih vsakodnevnih potreb pa lahko na več načinov prispeva k večkratni viktimizaciji (Urek 2005: 76).

Na tej točki bi rada na kratko predstavila Sparksov model (Nettelbeck et al. 2000 v Zaviršek 2002), ki ugotavlja, kako obnašanje žrtve vpliva na storilca. Predstavljenih je šest kategorij obnašanja žrtve:

- 1. Priložnost** (obnašanje žrtve ustvarja pogoje za priložnost): hendikepirane osebe so revnejše, če živijo same, prav tako nimajo denarja za prevoz, zato se vozijo z avtobusom, zaradi hendikepa imajo majhno socialno mrežo, pogosto živijo v zavodih, ki pa niso ravno prostori varnosti.
- 2. Izzivanje** (tveganje za zlorabo se poveča, če se zdi storilcu obnašanje žrtve izzivalno): lahko se zgodi, da hendikepirana oseba stori nekaj, kar izzove, spodbudi storilca k nasilnemu dejanju, pri tem pa se ta oseba niti ne zaveda pomena dejanja.

3. **Podporno obnašanje** (tveganje za nasilje se poveča, če žrtev ne izkaže posebnega nasprotovanja nasilju): hendikepirani ljudje veliko prej kot nehendikepirani podcenijo ali napačno ocenijo nevarnost.
4. **Ranljivost** (značilnosti žrtve, ki jo delajo bolj ranljivo od drugih ljudi): hendikepirani ljudje so šibkejši – ne vidijo, ne slišijo, se ne morejo ali ne znajo braniti, ne morejo pobegniti. Bolj ranljivi so tudi zaradi majhnih socialnih izkušenj.
5. **Atraktivnost** (v smislu koristi, ki jih storilec pridobi od žrtve): pri hendikepiranih žrtvah je za storilce atraktivna njihova pasivnost. Storilci iščejo osebe, ki se jim podredijo in lahko nad njimi izvajajo popolno moč.
6. **Nekaznovanost** (ali bo storilec kaznovan ali ne): storilci imajo pri hendikepiranih ljudeh največ možnosti, da ne bodo odkriti, ker vedo, da žrtev najverjetneje ne bo poročala in tudi če bo poročala, bo njena zgodba napačno razumljena in ji ne bo nihče verjel (op. cit.: 14-15).

Obstaja verjetnost, da tudi, če je nasilje nad hendikepirano osebo sporočeno policiji, bo le-to tam definirano bolj kot nekakšna nesreča in ne kot kaznivo dejanje. Razloga za to sta predvsem velika strpnost do nasilja in neupoštevanje hendikepiranih ljudi kot enakovrednih (Zaviršek 2002: 4).

»Otrok je najprej hendikepiran zato, ker je objekt zlorab, ko pa se pokažejo posledice teh zlorab v obliki motečega vedenja ali čustvovanja, so označene z medicinskimi diagnozami, ki otroka kategorizirajo kot fizično ali duševno prizadetega in ga s tem sekundarno hendikepirajo« (Zaviršek 2000: 255). Ljudi z ovirami v prvi vrsti zaznamuje telesna, senzorna, intelektualna ali čustvena ovira. Telesna ali mentalna posebnost jih tako stigmatizira, da se pogosto zgodi, da postane njihovo doživljanje nasilja drugotnega pomena ali pa ostane celo neopaženo. V človekovo dožemanje nasilja se najprej vrine ovira sama, ob tem pa se zdi nasilje le nova patologija, ki je že nekako opravičena s prvo, oziroma je manj pomembna (Zaviršek 2013: 152).

Obstaja trdno prepričanje, da starši in strokovnjaki dobro ravnajo s hendikepiranimi otroki, s čimer se še bolj uveljavljajo zmotna mnenja, da se jim zlorabe ne morejo dogajati. Ti predsodki še bolj podpirajo storilce, saj se s tem lažje prikrije in zamolči zlorabo. Pri vsem

tem so otroci še bolj ogroženi, ker so zaradi omenjenih predsodkov odraslih deležni manjše pozornosti. Otroci pa čutijo, da so oni sami vzrok za zlorabo, kar storilci še spodbujajo z govorom o njihovi krivdi (Bašič 1998: 18-19). Po drugi strani pa Kos (2004: 98) piše, da imajo starši preveč zaščitniški odnos do svojega otroka s posebnimi potrebami, in sicer hočejo svoje otroke zavarovati pred krutim svetom, s čimer pa otroku onemogočajo eksperimentiranje z okolico, od koder otrok, kljub svoji oviri, pridobiva pomembne informacije za življenje. S tem, ko hočejo starši vse narediti namesto svojih otrok, jih s tem bolj prikrajšajo, kot jim pomagajo. To je osnova za oblikovanje slabe samopodobe otroka in tako tudi sam začne verjeti, da je nemočen in odvisen od drugih. Zaščitniški odnos do osebe s hendikepom in kontrola nad njenim življenjem lahko prispevata k temu, da žrtev dolgo ne prepozna znakov nasilja (Urek 2005: 76).

Bašičeva (1998) navaja vzroke, zakaj so otroci z ovirami dostopnejši za zlorabo:

- neenakost v razmerjih moči je pri otrocih še bolj izrazita,
- otroci z ovirami imajo manjše možnosti izbire in nadzora nad svojim življenjem,
- pogosto imajo okrog sebe več skrbnikov,
- hendikepirani otroci so še dodatno onesposobljeni za lastno obrambo,
- tveganje za zlorabo dodatno povečuje morebitno zagotavljanje intimne nege,
- otrokovo nemoč lahko še hitreje zlorabijo osebe, s katerimi le-ta prihaja v stik ob morebitnem potrebnem varstvu,
- o zlorabi težko spregovorijo, bodisi zaradi razlike v komunikaciji, ali zaradi tega, ker nam verbalno tega ne morejo sporočiti (op. cit.: 18).

Hendikepirani otroci in mladostniki ponavadi o zlorabi molčijo. Eden izmed razlogov za to je, da z besedami ne znajo izraziti svoje izkušnje z zlorabo. Zato moramo biti tisti, ki smo okrog njih, pozorni na njihovo neverbalno komunikacijo in vedenje v različnih okoljih. Pogosto je otroka tudi strah pred storilcem, zato o zlorabi noče govoriti. Spregovori pa ne še zaradi sramu in bojazni, da mu drugi ne bi verjeli (Bašič 1998: 18).

Nasilje nad hendikepiranimi je velikokrat zanikano in racionalizirano. Prevladujejo sledeče oblike racionalizacije (Zaviršek 2002):

1. Hendikepirani ljudje bodo v mnogih primerih pogosteje videni kot storilci dejanj in ne kot žrtve nasilja. Ljudje, ki so videti manj atraktivni, so dojeti kot bolj agresivni. Torej bi bilo obnašanje hendikepiranih že zaradi zunanjega izgleda pogosto označeno kot deviantno.
2. Ravno nasprotno, hendikepirani ljudje so ranljivejši za zlorabe, glavni razlog za nasilje pa je telesna oziroma mentalna hendikepiranost teh ljudi, in sicer se razlogi za nasilje pripisujejo sami oviranosti in ne odnosu nehendikepiranih ljudi do hendikepiranih.
3. Nasilje v zasebni sferi se pogosto razume kot posledico starševske neprestane fizične in čustvene skrbi ter odgovornosti za svojega hendikepiranega otroka. Pri tem pa so prisotni še jeza, razočaranje in zanikanje oviranosti, ker ni vidnega napredka v otrokovem razvoju. Nasilje nad hendikepiranim otrokom se začne takrat, ko starši preidejo obdobje negotovosti in čakanja na diagnozo ter se začne faza šoka in razočaranja. Takrat pogosto pride do zanemarjanja otroka kot krivca za družinsko situacijo.
4. Poraja se vprašanje, kateri hendikepirani otroci in odrasli so najbolj ranljivi za nasilje in zanemarjanje. Nekateri pravijo, da so to manj hendikepirane osebe, ki se sicer lažje branijo, a so manj zaščitene kot bolj hendikepirane – ker imajo več svobode, so tudi pogosteje izpostavljene zlorabam. Druga možnost je, da so otroci z manj vidnimi hendikepi tudi atraktivnejši za nasilneža. Nasprotna trditev pa je, da večji hendikep povečuje tveganje za nasilje in zlorabe (op. cit.: 10-13).

1.3 ČUSTVA OB DOŽIVLJANJU ALI IZVAJANJU NASILJA

»Vsakdo ima pravico do svojih občutij. Ta niso ne prava ne napačna. Nekatera občutja povzročajo težave, druga so v pomoč. Napačno in popolnoma nedopustno je, da skušamo drugega prepričati, kaj sme občutiti in česa ne. O tem, ali bo človek občutja spremenil ali ne, odloča vedno in edino sam« (Kuhar et al. 1999: 23).

Pojavnost različnih čustev je odvisna od tega, kako posameznik stvari osmišlja in koliko so mu pomembne. Torej se človek čustveno odzove takrat, ko in le, če mu je določena situacija pomembna. S tem čustvenim odzivom se posameznik poskuša prilagoditi neki pomembni spremembi (Muršič, Pušnik 2010: 13).

Tudi Wolfe (1999 v Domiter Protner 2014: 108) opozarja, da so reakcije otrok in mladostnikov neposredno povezane z emocionalnim stanjem. Pri tem lahko rečem, da je medosebno nasilno ravnanje spodbujeno s čustvi.

Z nasilnim ravnanjem hoče posameznik doseči nekaj njemu pomembnega. Ta nasilni čustveni odziv ima vedno neko svojo logiko in smisel, tudi ko se zdi popolnoma nesmiseln. To logiko lahko razumemo, če ugotovimo, kako je posameznik razumel situacijo, v kateri je ravnal nasilno, zakaj mu je bila tako pomembno in kaj je hotel doseči. Naj poudarim, da razumeti nasilje ne pomeni tudi odobravanje le-tega (Muršič et al. 2010: 18).

Mladostniki, ki so v domačem okolju izpostavljeni nasilju, živijo v emocionalnem nemiru. Izguba otrokove zmožnosti uravnavanja emocionalnih občutkov ob izpostavljenosti nasilju v družini je najbolj trajna posledica. Emocionalno doživljanje stvari in dogodkov jim potem izostane v najpomembnejših segmentih življenja, ko odraščajo in se srečujejo z novimi situacijami ter spoznavajo vedno več novih ljudi. Najpogosteje so pri zlorabljenih otrocih navzoči strah, jeza, občutek nemoči, osamljenost, zmedenost, občutek krivde in občutek sramu. Za veliko otrok je značilno tudi nezaupanje do odraslih, ker imajo izkušnje, da so odrasli nepredvidljivi, kršijo obljube in nimajo dobrih namenov (Domiter Protner 2014: 108).

Otroci morajo občutiti čustveno varnost, tako da jih ne bo strah, da bodo čustveno izkoriščani, zastraševani in poniževani. Otrok, ki tudi v šoli ne doživlja varnega okolja, doživlja strah, ta pa zmanjšuje njegovo sposobnost koncentracije. Besede, ki ranijo, pomembno vplivajo na samopodobo, samozaupanje in sprejemanje samega sebe (Žibert 2011: 17). Tako je treba učence v šoli seznaniti in izobraziti o osnovnih čustvih in povezanosti čustev z nasilnim ravnanjem. Naučiti se morajo kako razumeti nasilje in kako se nanj odzvati, prav tako pa morajo biti poleg njih o tem obveščeni tudi njihovi starši (Milivojević 2010: 11).

Tudi Kuhar s sodelavci (1999: 22) pravi, da žrtve zlorab občutijo psihično stisko, strah pred ponovnim nasiljem, zmedenost, depresijo. Tudi on poudarja pomembnost, da žrtev prepozna svoja občutja, jih zna definirati in ve, od kod prihajajo.

Dobro se je zavedati, katero čustvo doživljamo in zakaj, kajti naša čustva nas namreč opozarjajo na to, kaj nam je trenutno najbolj pomembno in kateri cilj ima za nas prednost. Prijetna čustva doživljamo, ko vidimo, da se uresničuje nekaj nam pomembnega, nek naš cilj,

vrednota, želja. Neprijetna čustva pa doživljamo, ko so naši cilji, vrednote, želje ogroženi (Muršič et al. 2010: 18).

Nasilje je vedenje, ki izhaja iz čustva jeze, izražena jeza pa pomeni zahtevo po spremembi nekega določenega vedenja, grožnja z nasiljem in uveljavljanjem moči (Pušnik 2012: 124). Pri izvajanju nasilja na podlagi jeze gre za poskus prisiliti drugega v drugačno, spremenjeno obnašanje. Šele ko je namen dosežen, posameznik preneha doživljati jezo ali bes, ker je drugi najverjetneje spremenil vedenje (Milivojević, Muršič 2010: 36).

Po mnenju nekaterih avtorjev je strah najpogostejše čustvo, s katerim se srečujejo žrtve. Je reakcija na konkretno in takojšnjo grožnjo ter je čustvo, ki je povezano z nevarnostjo. Ljudje doživljajo strah, kadar verjamejo, da niso dovolj sposobni, da bi se konstruktivno spopadli s situacijo, saj bi ta presegla njihove zmogljivosti (Pušnik 2012: 124). Torej je strah posledica doživljanja ogroženosti zoper določene človekove vrednote, ob tem pa se človek grožnji ne more ustrezno postaviti po robu. Posameznik, ki se ustraši, pa lahko, po drugi strani, postane tudi nasilen. V primeru, da ta oceni, da se iz nastale situacije ne more umakniti, lahko začne doživljati paniko, kar lahko privede tudi do nasilja (Milivojević, Muršič 2010: 44).

Pri doživljanju jeze se človek počuti dovolj močnega, da nekaj spremeni, pri doživljanju strahu pa ne. Strah nas sili v beg pred ogrožajočo situacijo, jeza pa v spopad z njo. Vendar ne smemo linearno povezovati jeze samo s povzročitelji nasilja, strahu pa le z žrtvami. Tudi žrtve pogosto doživljajo jezo, a v sami situaciji, ko so izpostavljene nasilju, niso zmožne obrambe, ker so na primer fizično prešibke ali ohromljene od strahu. Jezo doživljajo tudi kasneje, a je pogosto usmerjena v njih same – jezne so nase, ker se niso zmožne braniti. Tudi povzročitelji nasilja doživljajo strah, a znajo zaradi drugih okoliščin in lastnosti ta strah prikriti in delujejo v smislu »napad je najboljša obramba« (Pušnik 2012: 124).

1.4 VPLIV NASILJA NA SAMOODOBO

»Samopodoba je odnos do sebe. Je vrednost, ki jo pripisemo samim sebi« (Youngs 2000: 12). Tudi Kobal Grum s sodelavci (2003: 20) pravi, da je samopodoba kot nekakšna množica odnosov, ki jih posameznik vzpostavlja do samega sebe, tako zavestno kot nezavedno. V te odnose pa vstopa postopoma, s pomočjo občutij, vrednotenj, ocen samega sebe.

Ko govorimo o samopodobi, se moramo zavedati, da to ni enotno področje, ampak je organizirana celota lastnosti, potez, občutij, podob, stališč in sposobnosti. Govorimo tudi o različnih samopodobah, in sicer o psihični, fizični, spolni, socialni, učni samopodobi (Pušnik 1999: 72, Pušnik 2012: 125).

Nathaniel Branden (v Youngs 2000: 12-13) pojasnjuje, da je samopodoba vsota samoučinkovitosti in samospoštovanja. Samoučinkovitost je zaupanje v lastne sposobnosti, razmišljanja, izbiranja in odločanja ter pomeni razumevanje svojih interesov in potreb, zanašanje nase in zaupanje vase. Samospoštovanje pa je opredeljeno kot zaupanje v lastne vrednote in predstavlja pozitivna stališča do pravice do osebnega življenja in sreče, do svobode uveljavljanja svojih misli, želja in potreb. Samospoštovanje obenem omogoča vzajemno pozornost do drugih ljudi in zdrav občutek prijateljstva. Rosenberg (1965 v Kobal Grum et al. 2003: 21) opredeljuje samospoštovanje kot pozitivno ali negativno stališče do sebe. Visoko samospoštovanje pomeni, da se posameznik sprejema takšnega, kakršen je, da je sam s seboj zadovoljen, se čuti vrednega spoštovanja. Medtem ko se oseba z nizkim samospoštovanjem ne ceni, svojih lastnosti ne odobrava in ima o sebi negativno mnenje.

Celoten proces oblikovanja samopodobe se začne v družini, kjer otrok doživlja odziv staršev na svoje vedenje ter sprejema sporočila o sprejetosti, ljubljenosti, vrednosti (Pušnik 2012: 126). Poseben pomen za oblikovanje človekove samopodobe ima otroštvo, kajti ravno v tem obdobju otrok postavlja temelje lastne samopodobe, je pa tudi najbolj dojemljiv za ocene drugih o sebi (Schaffer 1996 v Juriševič 1999: 13).

Otroku pa se ponudijo nove priložnosti spoznavanja sveta in svoje vloge v njem, ko vstopi v šolsko okolje. Nove vsebine, ki jih otrok pridobiva v šoli, pomembno sooblikujejo njegovo samopodobo. Šola in dejavnosti v njej pa lahko vplivajo na zvišanje ali znižanje otrokove samopodobe, in sicer otrokove pozitivne izkušnje v šoli vplivajo na pozitivno samopodobo, medtem ko ponavljajoče se doživljanje neuspehov vodi k manj pozitivni samopodobi (Juriševič 1999: 24-25).

Da lahko otrok že v zgodnjih letih svojega življenja začne razvijati zdravo predstavo o sebi, mora biti zadovoljen občutek varnosti. Okolje, ki otroku ne nudi varnosti, resno ogroža razvoj zdrave samopodobe. Otroci in mladostniki, ki se čutijo varni, ne mučijo grožnje in strahovi.

V okolju, kjer otroci čutijo, da je komu mar zanje, se naučijo zaupati, s tem pa razvijejo tudi visoko stopnjo zaupanja vase. Če pa so otroci zaradi nekega razloga prestrašeni, ne zaupajo drugim in se zapirajo vase, so nesproščeni, še posebej pa se to kaže v otroku neznanih okoljih. V takšnih okoliščinah se otroci hitro začnejo braniti, pri tem pa prehitro negativno ocenjujejo druge ljudi, postanejo jezni, do drugih pa kažejo sovražnost. Veliko otrok je danes tudi zanemarjenih. Trpinčeni otroci se ob pomanjkanju pozitivnih izkušenj pogosto naučijo tudi sami trpinčiti tiste, ki so slabotnejši od njih samih (Youngs 2000: 28).

Poudarja se, da je bolje imeti visoko samospoštovanje kot nizko, a se lahko zgodi, da se pri nekaterih primerih pojavijo negativne plati previsokega samospoštovanja. Kot je dobro, da se človek ceni, da se spoštuje, se lahko tudi zgodi, da se začne človek previsoko ceniti in postane »pomembnejši« od drugih. Zato so včasih posamezniki z visokim samospoštovanjem agresivni do drugih, jih ponižujejo, da dvigajo sebe. Na takšen način so nekateri mladostniki, ki izvajajo nasilje »nezadovoljni sami s seboj, povzročanje nasilja pa jim daje občutek, da obvladujejo okolje in druge ljudi. Tako si zmanjšujejo občutke neustreznosti in ogroženosti«. Glede na to, da je samopodoba sestavljena iz več področij, imajo mladostniki, ki se vedejo nasilno, na nekaterih področjih dobro samopodobo (Pušnik 2012: 127).

»Izkušnje fizičnega nasilja, pri katerem se fizična bolečina vedno poveže še s čustvi, pustijo globoke posledice na doživljanju lastnega telesa in telesni samopodobi« (Kobal Grum et al. 2003: 118).

Samopodoba in čustva torej nista dva popolnoma ločena pojma, temveč vplivata drug na drugega in sta med seboj povezana. Na oblikovanje samopodobe imajo čustva pomemben vpliv. Hurlock (v Pušnik 2012) navaja tri načine vpliva:

- čustva povzročajo telesno neravnovesje in telesne občutke, ki jih mladi lahko interpretirajo kot znak svoje neustreznosti;
- čustva, ki so dominantna v življenju posameznika, vplivajo na samopodobo (primer: mladostnika, ki prepogosto doživlja in izraža, recimo, čustvo jeze, bodo drugi doživljali kot neprijetno osebo, kar bo v veliki meri vplivalo na njegovo samopodobo);
- tisti, ki nadzorujejo svoja čustva, se doživljajo kot bolj zrele, tisti, ki pa tega niso zmožni, se doživljajo kot manj zrele in neuspešne v samoobvladovanju (op. cit: 125).

Institucija, ki je izrazito storilnostno naravnana, je šola: učni načrt teži k povprečnosti, načrtovanje individualnih učnih načrtov, ki temeljijo na upoštevanju specifičnih potreb, je prepuščeno učiteljem samim. Samo vključevanje otrok s posebnimi potrebami v šole ni dovolj, tudi učitelji morajo biti opremljeni z nujno potrebnimi znanji in vedenji o specifičnih primanjkljajih posameznih otrok, načinih in metodah dela z njimi. Vključitev otroka s posebnimi potrebami v šolski razred in s tem v širše družbeno okolje je v veliki meri odvisna od njegovih primanjkljajev. Tak otrok velikokrat ne zmore slediti učnemu procesu in zahtevam brez prilagoditev in pomoči, zato marsikateri v razredu deluje moteče, raztreseno, včasih tudi agresivno. Z nasilnim vedenjem želijo otroci in mladostniki prikriti svoje pomanjkljivosti in šibke točke ter tako preusmeriti bistvo težav, ki pa ne izvira iz nasilnega vedenja. Na ta način si ne želijo izboriti neko mesto v družbi, ampak postane nasilen tudi zato, ker se tako počuti bolj varnega pred dejanskimi ogroženostmi, ki mu pretijo. Z nasiljem poskuša mladostnik premagati in pregnati občutja nemoči, ranljivosti in ponižanosti (Vanček 2002: 81, 84-85).

1.5 NASILJE IN NAUČENA NEMOČ

Seligman (1992: 9) je opredelil nemoč kot neko psihološko stanje, ki v večini primerov nastane kot posledica dogodkov, ki jih nismo mogli obvladati. Reyes (2011 v Mešl 2013: 352) je pozneje sklenil, da gre pri naučeni nemoči za »prepričanje, da naše vedenje ne vpliva na izid ali rezultate«. Zgodí se, da posamezniku v poskusih, da bi vplival na neko situacijo ali jo poskušal spremeniti, ne uspe in takrat se ta posameznik nauči nemoči. Ta občutek nemoči se pogosto razširi tudi na prihodnje dogodke, kateri ni nujno, da so povezani z izhodiščnim (Carmichael 2007 v Mešl 2013: 352).

Strinjam se z Mešlovo (2013: 252), da se je že vsakemu od nas verjetno kdaj zgodilo, da smo za spremembo določene situacije poskusili narediti vse, kar je bilo v naši moči, a se življenje ni zmenilo za nas. Takrat se nam zdi, da nimamo nadzora nad dogodki in bi se najraje predali. A to še ne pomeni, da gre za naučeno nemoč. Če pa omenjeni občutki vztrajajo in hkrati vplivajo na več življenjskih področij, je možnost, da smo razvili naučeno nemoč. Takrat moramo temu dati večjo pozornost, da se je lahko znebimo in začnemo ravnati drugače.

Naučena nemoč se razvije že v otroštvu in če se načini ravnanja takrat ne spremenijo, lahko ostane tako še celo življenje. Predvsem se to zgodi ljudem s pesimističnim pojasnjevalnim slogom, pri katerih se kratkotrajna nemoč spremeni v dolgotrajno. Pri njih namreč obstaja večja verjetnost, da se bodo odzvali z naučeno nemočjo na dogodke, na katere nimajo vpliva (Mešl 2013: 352-353).

Ob prebiranju literature o naučeni nemoči sem opazila, da bi jo lahko povezali z nasiljem. Kajti nasilje je tudi tisto, ki jemlje moč, in nevarno je, da človek ravno takrat razvije naučeno nemoč. O povezanosti naučene nemoči z nasiljem sem zasledila pisati le Munca (2010: 161-162), ki pravi, da »oškodovanec nasilja, ki se je že večkrat poskušal izogniti nasilju in bil pri tem neuspešen, po določenem času preneha poskušati. Tudi v trenutkih, ko se mu ta možnost ponudi, je ne zmore izkoristiti, saj je prepričan, da ne bo uspešen«. Žrtev nasilja je zaznamovana s čustvenimi šoki, ki stresajo njeno telo in s tem negativno vplivajo na samozavest, spodkopavajo temelje osebnosti, pripeljejo pa lahko celo do živčnega zloma, ko oseba ne reagira več na nobenega od dražljajev in je povsem otopela.

Seligman (2011: 13, 22) opozarja, da se prevečkrat zgodi, da ljudje ob številnih neobvladljivih pripetljajih, ki nas doletijo, odnehamo, še preden sploh poskusimo. Otrok se mora torej naučiti, da je treba ob izzivih vztrajati in na ta način premagovati ovire. Pri tem so ključni starši, ki otroku pomagajo z vzgojo, ki temelji na znanju. Ob začetku otrokovega vstopa v šolo se način ustvarjanja optimističnega otroka »preusmeri od dejanj, ki vzbujajo občutke obvladavanja, k načinu, kako [...] otrok razmišlja, še posebno kadar doživi neuspeh«. Otroci si na podlagi svojih predstav zamišljajo, zakaj doživljajo uspeh ali neuspeh, ter kaj bi bilo potrebno narediti, da bi neuspeh preusmerili v uspeh. To so temelji otrokovega optimizma ali pesimizma.

»[...] [O]bčutki samospoštovanja in občutki sreče se pojavijo kot stranski učinki obvladavanja izzivov, uspešnega dela, premagovanja težav in dolgčasa ter zmagovanja. Občutek samospoštovanja se pojavi kot stranski produkt, kadar se človek dobro odreže. Ko otrok čuti samospoštovanje, to zaneti nadaljnje uspehe. Naloge izvaja bolj gladko, težave se ga ne dotaknejo in počuti se bolj sprejetega« (Seligman 2011: 44).

Močna čustva, kot tesnoba, depresija in jeza, obstajajo z določenim namenom, in sicer nas spodbujajo k dejanjem, s katerimi spremenimo sebe ali svoj svet in na ta način odpravimo negativna čustva. To, da se hočemo izogniti slabemu počutju, je naravno, ko pa gre za otroke, se avtomatsko odzovemo v smeri, da bi jih zavarovali pred negativnimi občutki. A slabo počutje ima tudi koristi in ravno te so potrebne za učenje optimizma in izhod iz nemoči. Vsako stanje nerazpoloženosti nekaj sporoča: tesnoba nas opozarja, da je v bližini nevarnost; žalost nam sporoča, da nam grozi izguba; jeza nas opozarja, da nekdo posega na naše področje. Ta sporočila nam prinašajo bolečino, ta pa je tista, ki nam preprečuje, da bi zanemarili, kar gre narobe, poleg tega pa nas spodbuja, da ukrepamo in s tem odpravimo grožnjo (Seligman 2011: 53-54).

Za preprečevanje naučene nemoči so na voljo različne tehnike, poleg vsega tega pa moramo redefinirati tudi otrokovo vlogo v učnem procesu in odnos, ki ga socialni delavci vzpostavimo z udeleženi v izvornem delovnem projektu pomoči (Mešl 2013: 354). K preprečevanju naučene nemoči lahko pripomoremo socialni delavci s spremembo pri vzpostavljanju odnosa z mladostnikom. V tem odnosu je odrasli otrokov spoštljiv in odgovorni zaveznik, učenec pa ekspert iz izkušenj. Skupaj oba soustvarjata nove možnosti, nove izide (Čačinovič Vogrinčič 2008). Več o vlogi socialnega delavca pri preprečevanju naučene nemoči pri otrocih in mladostnikih pa v naslednji točki.

1.6 SOCIALNI DELAVEC KOT MLADOSTNIKOV ZAVEZNIK

Najprej se mi zdi ob temi socialnega delavca kot mladostnikovega zaveznika smiselno poudariti nekatere vrednote, ki jih vidim kot ključne: in sicer mora socialni delavec ali socialna delavka (v nadaljnje pišem v moški obliki, pri čemer to pomeni enakovredno tako moški kot tudi ženski spol) nujno spoštovati in ceniti razlike in različnost, biti proti diskriminaciji in ne stigmatizirati (Flaker 2003: 16). Če že govorim o stigmati, je vredno omeniti še, da mora biti ravno socialni delavec tisti, ki ne sme stigmatizirati oziroma kakorkoli povečevati že načeto stigmatizacijo uporabnika (eksperta iz izkušenj), v mojem primeru mladostnika z ovirami.

Zdi se mi pomembno poudariti besede Flakerja (2003: 21), ki pravi, da socialno delo ni stroka, ki bi imela vnaprej točno določene metode, ampak le-te prilagaja konkretni situaciji. V

socialnem delu so vse situacije nepredvidene in nepredvidljive, za kar pa je potrebno inovativno in ustvarjalno reševanje teh situacij. Socialno delo tudi nima posebnega prostora, v katerem bi se le-to dogajalo, ampak deluje med ljudmi ter uporablja njihovo govorico. Se pa velikokrat zgodi, da ko naštevamo skupine ljudi, delamo ravno to, proti čemur se socialno delo bori, in sicer pripisujemo ljudem določene lastnosti, preko katerih jih razvrščamo v kategorije – s tem pa jih tudi nevede stigmatiziramo.

Zato menim, da se moramo v socialnem delu še toliko bolj potruditi ravno to stigmatizacijo odpravljati. Na ta način lahko postanemo boljši socialni delavci, boljši ljudje in hkrati pokažemo sočloveku, da je viden, slišan, da nekaj velja.

Da bi temeljito izpolnili v zgornjih vrsticah omenjemo, moramo imeti določene spretnosti, ki pa so različne in raznorodne, kajti šele te usposobijo za socialno delo (Flaker 2003: 22).

Ko že govorimo o nestigmatiziranju, bi se navezala na glavno temo diplomske naloge. Mladi slepi so stigmatizirani na več načinov, zato imamo socialni delavci pri delu z njimi veliko priložnost, da se izkažemo, pa ne le, da pokažemo svoje strokovno znanje, ampak predvsem da človeku ponudimo največ, kar premoremo, da bi bil bolje sprejet, ter da mu pomagamo po dolgi poti, da se bo tudi sam uspel ubraniti in spopasti s stigmo. S pravo metodo dela in spretnostmi nam lahko uspe, da naše sogovornike seznanimo s tem, da obstaja tudi možnost drugačnega pogleda na svet, mladostnik pa se nato na podlagi svojih želja odloči, v katero smer bo šel.

Kot omenjeno, je dobro vzpostavljen odnos temelj za nadaljne delo z uporabnikom. Mladi so populacija, ki se ji je treba približati, jo razumeti in ji dati vedeti, da je zaželena. Zavedati se moramo, da se bo odnos z njimi razvijal postopno in ne smemo pričakovati, da se nam bodo odprli že na drugem srečanju. Delovni odnos je nekakšen opis odnosa pomoči v socialnem delu, ta pa omogoča, da socialni delavec in sogovornik vzpostavita proces pomoči (Čačinovič Vogrinčič et al. 2009). Mlademu slepemu in nasploh mladim moramo dati občutek, da jih razumemo in da bomo vse, kar se bo dogajalo v našem odnosu, soustvarjali. Vedeti morajo, da so odločitve v njihovih rokah in ne v naših, naša naloga pa je, da se mladim pridružimo. Pri njih moramo tudi natančno preveriti, ali smo se jim res pridružili in kaj to njim predstavlja. Ravno govor odraslih je velikokrat tolažilni, z najboljšimi nameni, a s tem prezre mladostnika, ker se mu ne pridruži (Čačinovič Vogrinčič 2013: 13, 30).

Pomembna je torej etika udeležnosti (Hoffman 1994 v Čačinovič Vogrinčič 2009: 9, 12. Ta socialne delavce usmeri, da skupaj z uporabnikom sodelujejo, pri tem pa nihče nima zadnje besede, je torej pogovor, ki se nadaljuje.

Aktivno sodelovanje socialnega delavca z uporabnikom pa se navezuje tudi na perspektivo moči (Saleebey 1997 v Čačinovič Vogrinčič 2009: 9, 12), za katero menim, da je pomemben del soustvarjanja rešitev v odnosu z mladimi slepimi. Socialni delavci so tisti, ki spoštljivo iščejo uporabnikovo moč, njegove vire in mu s tem pomagajo, da doseže svoje cilje in uresniči svoje sanje. Ravnanje s perspektive moči je uresničljiv korak, socialni delavci to zmorejo in znajo.

Znanje za ravnanje (Rosenfeld 1993 v Čačinovič Vogrinčič 2009: 9, 14-15) je tisto, ki govori o posebnosti – v socialnem delu razvitem znanju, ki ga je mogoče v procesu socialnega dela prenesti v akcijo, in sicer mora socialni delavec znati z uporabnikom deliti svoje strokovno znanje, ki pa ga pri soustvarjanju »prevede« v osebni jezik in potem nazaj v jezik stroke, za namen ustvarjanja nove zgodbe v raziskovanju rešitev.

Ne smemo spregledati niti jezika, ki ga moramo uporabljati v konceptu delovnega odnosa in nasploh v socialnem delu, pri delu z uporabniki, pri soustvarjanju. Jezik opogumlja, zato menim, da ravno skozenj pridemo do dodajanja moči, s tem pa hkrati tudi opustimo besede, ki izključujejo in niso spoštljive (Čačinovič Vogrinčič et al. 2009: 8). Na jezik in besede moramo biti pozorni pri katerihkoli uporabnikih, pa naj bodo to tisti, ki vidijo, ali pa tisti, ki tega čutila nimajo razvitega. Ko se enkrat približamo uporabniku s spoštovanjem v vseh pogledih, se nam najprej obeta dobro vzpostavljen delovni odnos, v nadaljevanju pa medsebojno zaupanje, konstruktivno soustvarjanje in nenazadnje rešitve, kot si jih zariše uporabnik, naš sogovornik in ekspert iz lastnih izkušenj.

Ob vsem tem pa se moramo socialni delavci in tisti, ki soustvarjajo z mladimi, držati načela spoštovanja otroštva, kar pomeni, da spoštujemo njegove posebnosti (v mojem primeru da otrok ne vidi) in kompleksnost otroških svetov. Spoštovati moramo otrokov čas, še posebej sedanjost, njegovo uživanje otroštva, odnose z drugimi ter prispevek družini in družbi, otrokovo individualnost in različnost ter njegove spretnosti in sposobnosti (Čačinovič Vogrinčič 2013: 13-15). Mladostniki prihajajo po moč, da bi imeli več moči za uresničevanje ciljev. Potrebujejo jo namreč, da bi zmogli biti v šoli dobri učenci, priljubljeni in sprejeti v družbi. Pri virih moči je torej pomemben glas vsakega mladostnika, da izrazi svoje želje, in ne le strokovnjakovo videnje. Ne moremo biti uspešni, če v središče ne postavimo

mladostnikovega glasu, saj gre za njegovo potovanje v raziskovanju sebe (Čačinovič Vogrinčič 2013: 24).

Po predstavitvi osnovnih konceptov delovanja socialnega dela lahko poudarim njihov pomen za odpravljanje naučene nemoči z besedami Mešlove (2013: 351):

»[...] [S]odobni koncepti socialnega dela, po katerih procese podpore in pomoči soustvarjamo z vsemi udeleženi v izvirnem delovnem projektu pomoči, preprečujejo in odpravljajo naučeno nemoč in krepijo odpornost. Gre za novo izkušnjo odnosa, ki lahko preprečuje naučeno nemoč in krepi odpornost. Kompleksnost socialnega dela omogoča, da pomembni procesi preprečevanja naučene nemoči in razvijanja odpornosti potekajo na dveh ravneh: na ravni soustvarjanja rešitev in na ravni odnosov«.

Pri socialnem delu z mladostniki, ki so žrtve nasilja, se moramo zavedati razlike med odzivanjem na naravo nasilnega dejanja in odzivanjem na potrebe otroka. S tem pa moramo biti pozorni na zavedanje naših lastnih občutkov in na njihov vpliv na naše dojetanje in odnos do nasilnega dejanja. Pri vsem tem se moramo zavedati tudi vpliva drugih na odločitve, ki jih sprejemamo mi sami (Cooper, Ball 1987: 99).

Ko se pogovarjamo z otrokom ali mladostnikom, ki je žrtev nasilja, moramo biti pozorni na naslednje (Plaz, Veselič 2002):

- pomembno je, da ga pozorno poslušamo in ga ne prekinjamo;
- otrok mora dobiti občutek varnosti in zaupanja v nas;
- povejmo in zagotovimo mu, da za nasilje ni kriv on sam;
- ne obsojajmo osebe, ampak dejanja povzročitelja, kajti če gre za nasilje s strani družinskih članov, ima najverjetneje otrok to osebo še vseeno rad;
- otroku se zahvalimo, ker nam je zaupal, in ga pohvalimo, da je zbral toliko moči za to;
- zagotovimo mu, da smo na voljo, če nas potrebuje (op. cit.: 141-142).

Bašičeva (1998) poudarja nekaj pomembnih točk, za katere se mi zdi smiselno, da bi jih upoštevali socialni delavci pri delu z otroki in mladostniki:

- verjemimo otroku, ko spregovori o zlorabi;
- spoštujemo njegovo zaupanje in zgodbe ne pripovedujemo ob prisotnosti drugih;
- zagotovimo otroku, da bomo naredili vse, kar je v naši moči;
- dopustimo, da je otrok jezen in izraža svoja občutja, ne da bi jih moral opravičevati;
- dovolimo otroku in mu dajmo možnost, da znova in znova pripoveduje svojo zgodbo, da se na takšen način razbremeni (op. cit.: 18-19).

2. PROBLEM

Pojavnost nasilja je velika, a je to velikokrat tabu tema, o kateri se ne govori veliko. To je še toliko bolj opazno pri ljudeh s posebnimi potrebami (oziroma pri ljudeh z ovirami), saj jih ostali ljudje jemljejo kot takšne z manj moči, kot šibke in nebogljene. Velikokrat se torej zgodi, da so ravno mladi s posebnimi potrebami žrtve nasilja, kateremu se ne znajo ali ne zmorejo izogniti. Nasilje je posledica veliko različnih okoliščin, na katere pa mladi slepi nimajo vpliva. Pa naj bo to zato, ker ne vidijo, ali pa zato, ker so mladi, brez moči in brez vpliva na odločitve. Sama menim, da pojavnost nasilja med mladimi slepimi obstaja, a da je to nasilje zelo prikrito in malo raziskano.

Drug problem nasilja nad mladimi hendikepiranimi je naučena nemoč, koncept, katerega želim vpeljati v svojo diplomsko nalogo. S tem ko so mladi, ki ne vidijo, brez pomembnega čutila, so lahko velikokrat stigmatizirani s strani širše družbe. To pa je eden od vplivov na šolsko področje, kjer se srečujejo z učnimi neuspehi, kar lahko pripelje do razvoja naučene nemoči. S tem ko imajo slepi mladi ves čas v mislih, da so nesposobni in da tako ali tako nimajo možnosti za uspeh, jim občutno pade motivacija in v tistem trenutku bi potrebovali ob sebi nekoga, ki bi jim zagotovil, da to ni edina možna pot, ki jo poznajo. V nekem trenutku se namreč nehajo truditi za kakršenkoli uspeh, ker imajo v mislih samo to, da je uspeh za njih nedosegljiv. Pri krepitvi moči imajo za takšne mladostnike veliko vlogo učitelji v šoli, starši, pa tudi prijatelji ali sovrstniki.

Doživljanje nasilja lahko pripelje tudi do zmanjšane samopodobe, ki je skupek prvin, ki določajo, kako varno in celovito se počutimo. Ko te prvine niso zadovoljene, se tudi samopodoba zmanjša. To pa povzroči, da mladi prenehajo dobro, zdravo delovati.

Raziskati želim:

- Ali mladi slepi sploh doživljajo nasilje?
- Kakšne vrste nasilja doživljajo?
- Kakšni so njihovi odzivi na nasilje?
- Na kakšen način se spoprijemajo z nasiljem?
- Kakšna so njihova občutja, kaj doživljajo?
- Kako jih je izkušnja nasilja zaznamovala?
- S strani koga doživljajo nasilje?

- Ali imajo koga, ki mu lahko zaupajo, in kdo je to?
- Ali se samopodoba mladih slepih ob morebitnem nasilju spremeni?

3. METODOLOGIJA

3.1 Vrsta raziskave

Raziskava je, glede na vrsto podatkov, ki sem jih zbrala, kvalitativna, saj jo sestavljajo besedni opisi (zbrani preko skupinskih intervjujev), ki se nanašajo na raziskovani pojav. To so opisi slepih mladih o nasilju nad slepimi, o njihovem mnenju o pojavnosti nasilja, pa tudi o doživljanju nasilja, ki sem jih sestavila na podlagi pogovorov z mladimi slepimi. Glede na stopnjo v procesu spoznavanja je raziskava eksplorativna ali poizvedovalna. Glede na odnos do neposrednega izkustvenega gradiva je raziskava izkustvena oz. empirična, ker sem zbirala novo neposredno izkustveno gradivo (Mesec 2009).

3.2 Merski instrumenti in viri podatkov

Podatke sem zbirala preko primarnih virov, in sicer sem kot metodo zbiranja podatkov uporabila delno standardiziran skupinski intervju, na način vnaprej pripravljenih bistvenih vprašanj. Kot merski instrument sem uporabila vprašalnik z glavnimi smernicami, ki mi je bil pri spraševanju oseb v pomoč. Pripravila sem okvirna vprašanja na temo in jih postavljala osebam v skupini. Vsakemu sem dala dovolj prostora, da odgovori na vsako vprašanje. Na ta način se je tudi razvila diskusija in možnosti za dodatna vprašanja. Pri tem sem dopustila tudi, da se pogovor razvija in nadaljuje s podvprašanji. Izvedla sem dva skupinska intervjuja, ki sta zajemala eden 6, drugi pa 7 udeležencev. Na ta način se je lažje vsak izmed mladih izrazil in imel možnost povedati več. Skupinski intervju sem ponovila dvakrat, vsakič z drugimi udeleženci, pripadniki izbrane populacije.

3.3 Populacija in vzorčenje

Populacija raziskave so slepi mladi, ki obiskujejo Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana, teh pa je skupaj 29. Za potrebe moje raziskave sem se odločila za neslučajnostno vzorčenje, in sicer vzorec raziskave zajema mlade slepe in slabovidne, ki so vključeni v Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana ter so stari od 15 do 18 let, torej tisti, ki

obiskujejo srednjo šolo. Za to sem se odločila, ker se mi zdi, da sem na ta način lahko kar najbolje izvedla skupinske intervjuje na temo nasilja ravno s tem vzorcem izbrane populacije. Vzorec raziskave je torej 13 dijakov in dijakinj.

3.4 Zbiranje podatkov

Podatke sem zbirala v prostorih Zavoda za slepo in slabovidno mladino. Predhodno sem se dogovorila z zaposlenimi iz Zavoda za dovoljenje-ter s tistimi, ki so bili zainteresirani za sodelovanje v skupinskem intervjuju. Dogovorili smo se za datum in uro. Skupinska intervjuja sem opravljala 9. 6. 2014 in 13. 1. 2015. Med potekom intervjujev sem imela pri sebi vnaprej pripravljen vprašalnik s ključnimi vprašanji. Ob začetku sem na kratko predstavila temo in namen srečanja ter na ta način vpeljala in povabila udeležence k sodelovanju. Zagotovila sem jim varnost in anonimnost, dogovorili pa smo se tudi za spoštovanje vsakega posameznika v skupini ter svobodno izražanje svojega mnenja. Začela sem z nekoliko lažjimi vprašanji in potem prehajala k bistvenim, težjim-vprašanjem. Vse skupaj je temeljilo na skupinskem intervjuju. Udeležence skupine sem povprašala, ali se strinjajo, da bi se skupinski pogovor zvočno snemal, kar bi meni zelo olajšalo delo. Tako sem z njihovim dovoljenjem intervjuje zvočno snemala in na ta način pridobila zelo natančne zapise/transkripte intervjujev, posledično pa zelo točne podatke.

3.5 Obdelava in analiza podatkov

Pridobljene podatke sem obdelala na kvalitativen način¹, s pomočjo kvalitativne analize. Na kratko bom po korakih predstavila celoten postopek analize podatkov, pri vsakem koraku pa bom dodala primer.

Najprej sem po zvočnem posnetku dobesedno zapisala pogovore v obliki intervjujev ter jih uredila. Za vsakega posameznika sem namesto njegovega imena uporabila različne črke (A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M). Intervjuja sem označila kot *Intervju 1* in *Intervju 2*.

---

¹ Vse raziskovalno gradivo se nahaja pri avtorici, dostopno pa je preko elektronskega naslova: kmagajna@gmail.com.

Primer:

Karina: Kaj se pa vam zdi, kdo je tisti, ki izvaja nasilje?

J: Močnejše osebe.

G: Starejše osebe.

L: Ja, v bistvu gre res za močnejše osebe nad šibkejšimi, ne. Ali pa sploh pojavlja se ... Kot nasilje štejemo tudi posilstvo in se večkrat tudi to pojavlja. In potem recimo, da kakšni moški starejšim gospem, pač poskušajo kaj ukrasti in se ne morejo braniti, ali pa grozijo s pištolami. Recimo, prihajajo na delovna mesta in rečejo, ne vem, daj mi denar. In precej je takih stvari.

Zapisano besedilo sem razčlenila na sestavne dele, ki so označeni s poševnicami, na začetku in na koncu vsake izjave (/.../). Vsak tak del besedila sem označila s svojo zaporedno številko in različno črko za vsako osebo (A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M).

Primer:

Karina: Aha, ja. Kaj se pa tebi, F., zdi, a nasilje nad slepimi se dogaja?

F: Ja, /jaz mislim, ja/^{192M}, /bolj verbalno/^{193M}, zdaj /fizičnega pa mislim, da drugače niti ni/^{194M}, no. Verbalno pa kar se, ja.

Karina: Aha. D.?

D: Ma, ne vem, /po mojem se dogaja/^{195S}.

C: /Verbalno se dogaja/^{196A}, nasilje, besedno, če se razumemo.

Te dele besedila sem nato uredila v tabelo, enega pod drugim po zaporednih številkah. Nato sem enotam besedila, ki sem jih prepisala v tabelo, pripisala pojme in kategorije.

Primer:

ŠT.IZJ.	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA
1 L	Tu se stvari razlikujejo in za sabo puščajo različne posledice	različno nasilje za sabo pušča različne posledice	vpliv nasilja na življenje
2 M	Porivanje	porivanje	pomen nasilja
3 K	Fizično	fizično nasilje	vrste nasilja
4 M	Pretepi	pretepi	vrste nasilja
5 L	fizično nasilje bolj	več fizičnega nasilja	pojavnost nasilja
6 L	Se pa tudi dogaja, pride tudi do kakšnega psihičnega nasilja.	prihaja tudi do psihičnega nasilja	pojavnost nasilja

Pojme sem med seboj primerjala in tiste, ki so se nanašali na podoben pojav, združila v širše smiselne kategorije. Kategorije sem uredila v hierarhijo in pri tem znotraj kategorij oblikovala še podkategorije, kjer je bilo to mogoče.

Primer:

NASILJE NAD SLEPIMI

Ali se dogaja nasilje nad slepimi?

- ja (182E)
- ja (192F)
- se dogaja (195D)
- v isti meri kot nad videčimi – ni razlike (138I)
- slepota nima veze z nasiljem (139I)

Nasprotna tabora v domu

- prostor za umik po prepiru (201B)
- več nasprotnih strani – prepiri (207F)
- nasprotna tabora – slepi proti slabovidnim (208E)
- nasprotna tabora – slepi proti slabovidnim (209E)
- se niso mogli prenašati (210F)
- poseganje profesorjev ob prepirih (211F)

Oblike nasilja nad slepimi

- bolj verbalno (193F)
- niti ni fizičnega nasilja (194F)
- verbalno nasilje (196C)
- verbalno nasilje (197 A)
- prcanje (203B)
- psihično nasilje (142K)

Nazadnje sem s pomočjo hierarhije vse skupaj povezala v smiselno celoto in formulirala teorijo. Oblikovala sem besedilo, ki zajema spoznanja iz raziskave, kar je predstavljeno v poglavju Rezultati.

4. REZULTATI

Rezultate bom zapisala na podlagi predhodno pripravljene analize. Predstavila jih bom po kategorijah in pripadajočih podkategorijah. Kategorij je 16 in so naslednje: govor o nasilju, pomen nasilja, vrste nasilja, pojavnost nasilja, vzroki za nasilje, povzročitelji nasilja, prostor nasilja, preprečevanje nasilja, primeri nasilja, nasilje nad slepimi, doživljanje nasilja, odziv na nasilje, občutja ob nasilju, zaupanje o doživljanju nasilja, okoliščine za zaupanje in vpliv nasilja na življenje.

4.1 Govor o nasilju

Ali so že kdaj govorili o nasilju?

Mladi slepi so se v večini že pogovarjali o nasilju. 6 jih je reklo, da so že večkrat govorili o nasilju, 2 sta rekla, da so verjetno že govorili in da so odprli temo o nasilju. Približno četrtnina, to so 3 dijaki, se o nasilju še ni pogovarjala ob nobeni priložnosti z nobenim, ampak so samo slišali nekaj stvari od drugih.

Priložnost govora o nasilju

Mladostniki so se o nasilju pogovarjali ob različnih priložnostih, na različnih krajih in z različnimi ljudmi. 10 dijakov se je prvič srečalo s pogovorom o nasilju ravno v šoli, kjer so se do sedaj največkrat o nasilju tudi pogovarjali. Povedali so, da so o nasilju govorili že v osnovni šoli, in sicer pri razredni uri, kjer jim je učiteljica naštel vrste nasilja, tako da so bili že dokaj zgodaj seznanjeni z obstojem nasilja. Ozaveščali pa so jih o nasilju tudi v srednji šoli. Sami pravijo, da če druge ne, se vsaj v šoli ozavešča o tem. Imeli so razne delavnice na temo nasilja, kjer so se z učitelji pogovarjali o različnih oblikah nasilja, namenjene pa so bile ravno njim, osnovnošolcem in dijakom. Trije so že bili na kakšnem predavanju ali delavnici o nasilju v okviru šole, 2 pa sta imela pogovor o nasilju na razrednih urah z učitelji. Nasilja so se dotaknili pri raznih predmetih v šoli, kjer so obravnavali etiko. O nasilju pa so se pogovarjali tudi v primerih, ko so bili stanovalci doma v Zavodu za slepo in slabovidno mladino nasilni drug z drugim ali ko se je kje v bližini dogajalo kakršnokoli nasilje. V takšnih primerih so se z njimi pogovorili tako učitelji kot njihovi sociologi in psihologi. Pravijo, da se sicer to ne zgodi ravno pogosto, ampak ko se, s pogovorom ne odlašajo. Vsi so slišali govoriti

o nasilju tudi v medijih. Udeleženka intervjuja je povedala tudi svojo izkušnjo prvega srečanja z nasiljem, ko je bila ob nasilju le prisotna in še ni vedela, kako bi si to razlagala. Da gre za nasilje, so ji povedali drugi, saj sama ne vidi in si ni znala predstavljati, kaj točno se dogaja (*Drugače pa se mi je tudi že zgodilo, da sem kdaj, ne vem, v kakšnih drugih okoliščinah, bila v bistvu udeležena v nekem prepiru ali nekem pretepu. – 15L; mi je bilo grozno – 16L; takrat so mi povedali, da gre to za nasilje – 17L*).

Ali se o nasilju veliko govori?

Devet mladostnikov pravi, da se o nasilju ne govori veliko, celo da se o nasilju premalo govori. Poudarjajo, da če se o nasilju ne govori, da se posledično niti ne ve, da se to dogaja (*Če se ne govori, se niti ne ve. – 132L*). Menijo, da vsak človek nekako drži zase, kar ve o nasilju, in zato nasilje tudi še vedno ostaja tabu tema. Čeprav se srečujejo s temo nasilja in slišijo, ko jim tudi drugi pripovedujejo, se izogibajo pogovorom o nasilju, ker jih je strah. Strah pred nasilnimi dejanji, pred tem, da bi sami postali žrtve. Dijaki so glede na izkušnje rekli, da se mladostniki – učenci in dijaki – sami med seboj ne pogovarjajo o nasilju (*Med mladostniki, med učenci in dijaki pa to, kot sami se pač ne pogovarjajo. – 124J*). Da pa sodelujejo na raznih pogovorih, organiziranih delavnicah z učitelji in drugimi na šoli, za katere menijo, da jih imajo kar veliko, čeprav vsi neradi govorijo o nasilju. Za starejše pa tudi menijo, da se med seboj ne pogovarjajo o nasilju in da je hkrati tudi premalo organiziranih pogovorov zanje. Menijo torej, da bi se morali ti pogovori uravnovesiti, in sicer da bi bilo manj delavnic in pogovorov o nasilju za mladostnike in več za starejše. Glede na to, kako pogost pojav je nasilje, sklepajo, da se o nasilju veliko premalo govori (*Po eni strani mogoče ni dovolj, če se že toliko nasilja pojavlja, potem verjetno ni dovolj, lahko sklepamo. – 116I*). Veliko je tistih, ki doživljajo nasilje, a tega ne upajo povedati, celo skrivajo pred drugimi (*Vsak skriva to, ne upa povedati. – 113K*). Tiste pa, ki pa so povzročili nasilje, je sram priznati, da so storili nasilno dejanje (*Vsakega je tudi sram priznati, če je karkoli naredil. – 110K*). Iz tega razloga pravijo, da se po eni strani veliko govori o nasilju, po drugi pa malo. Po drugi strani pravijo, da se o nasilju govori, včasih celo preveč. Rekli so, da je veliko slišane o nasilju (*Zelo veliko se sliši o tem. – 67K; še preveč govori okrog tega. – 164F*), hkrati pa menijo, da se ravno s tem poudarjanjem in pretiranim govorom o nasilju samo še spodbuja nasilje (*Ko se govori o nasilju, se samo še pogreva te stvari in spodbuja. – 165F*). Sami menijo, da bi se nasilje umirilo, če „bi se pustilo stvari stati“ (*Če bi se te stvari pri miru pustilo, da bi se tudi te stvari malo umirile. – 166F*). Eden izmed dijakov meni, da so

pogovori o nasilju nepotrebni, in razloži, da bi moralo biti samoumevno, da nasilje ni v redu in da bi to moral vedeti vsak (*Po drugi strani je pa to neka taka stvar, ki se mi zdi, da bi morala biti samoumevna, bi moralo biti samoumevno, da nasilje ni v redu, da brez veze se sploh kaj pogovarjati o tem. To bi vsak moral vedeti. – 117I*).

Polovica slepih in slabovidnih dijakov, to je šest, meni, da bi se dogajalo manj nasilja, če bi se o nasilju več govorilo, saj bi s tem ozaveščali, da se nasilje res dogaja, hkrati pa tudi prišli do nekih točk pomoči (*Ja, bi bilo manj nasilja. – 133G*). Drugih pet pa zagovarja mnenje, da je popolnoma isto, če so o nasilju govori ali pa če ta tema ostane zakrita, saj bo nasilje vedno ostalo (*Ali se govori o nasilju ali pa se ne govori o nasilju, nasilje bo ostalo vedno. – 169B*). Tudi če se o nasilju ne govori, je vsak seznanjen z nekimi osnovnimi pojmi, ki jih ima v zavesti. Menijo, da če ima kdo namen nekaj storiti, na primer nasilno dejanje, bo to še vseeno storil, ne glede na besede, ki krožijo o nasilju.

Težavnost govora o nasilju

Ob koncu intervjujev so udeleženci rekli, da jim tema nasilja ni bila težka, nobenemu od njih. So pa pripomnili še, da je to mogoče težka in naporna tema za njih, ko so utrujeni in ne morejo več toliko razmišljati. Ampak so zatrdili, da jim naš pogovor ni bil pretežak.

4.2 Pomen nasilja

Sprejemanje nasilja je odvisno od vsakega človeka posebej, vsak drugače zaznava, kaj zanj nasilje pomeni in kakšno toleranco ima. Dijaki so izrazili mnenje, da človekove vesti ne moremo obračati proč od njega, vsak pač zase ve, kaj misli in kaj čuti.

Misel ob besedi nasilje

Nasilje za mladostnike pomeni nekaj hudega, nekaj groznega, kar se človeku lahko pripeti, ob tem pa imajo zamorjene misli. 5 mladostnikov bi ga definiralo kot obnašanje, ki drugemu povzroča škodo (*Neko obnašanje, ki nekemu drugemu povzroča neko škodo. – 22I*). 10 mladostnikov ob nasilju pomisli na pretepe in prepire, pravijo pa tudi, da je pretep osnova nasilja (*Pretep, to je osnova. – 26J*). Poleg preteпов, katerim dodajo še porivanje, pa pomislijo tudi na zmerjanje druge osebe in žaljenje, ki lahko privede celo do groženj. Skupen namen vsega pa je želeli drugim slabo, menijo. Eden od mladostnikov ob nasilju pomisli na neko

dejanje, ki je storjeno na silo, proti volji nekega posameznika (*Da nekaj hočeš na silo narediti. – 63A*), ob tem pa meni, da to ni prav in da če nekaj, kar si človek zamisli storiti, ne gre, tega ne more storiti kar na silo (*Če nekaj ne gre, sem mnenja, da ne moreš kar na silo. – 64A*). Ko so še tako razmišljali o nasilju, so pomislili na fizično in psihično prizadevanje. Nasilje s seboj prinese tudi neko žrtev, za kar menijo, da mora biti zelo težko dejanje. Ne predstavljajo si, kako lahko kdo nekemu drugemu naredi neko škodo ali ga celo ubije. Pravijo, da to očitno mora priti samo od sebe.

Proti nasilju

Mladostniki menijo, da nasilje konec koncev nič ne reši, zato so proti nasilju. Nasilja torej ne podpirajo, ker s tem ni rešeno nobeno dejstvo. Naveličani so žaljivih besed in zmerljivk, zato se tudi bolj zavzemajo za iskrenost drug z drugim, namesto, da se obrekujejo za hrbotom in si povzročajo nevšečnosti.

4.3 Vrste nasilja

Skupaj so ugotovili, da vsi poznajo več vrst nasilja, torej da gre za različno nasilje. Vedo, da obstaja neverbalno in verbalno nasilje. Poudarili so, da ju je potrebno med seboj ločiti, saj se razlikujeta. Uporabljali so tudi druga izraza, sinonima - fizično in psihično nasilje. Kot nasilje so mladostniki zaznali tudi hudo obliko – posilstvo (*Kot nasilje štejemo tudi posilstvo in se večkrat tudi to pojavlja. – 86L*). Med našim pogovorom je prišlo tudi do vprašanja, ali je kljuka, namazana z zobno pasto, nasilje (*A je to nasilje, ko sem šel zadnjič E.-ju namazat kljuko s pasto? – 187B*). Tisti, ki mu je bila ta namenjena, je pritrdil, zanj je bilo to nasilje. Tisi, ki je kljuko namazal, je rekel, da saj to ni bil udarec ali kaj takega (*Saj te nisem udaril. – 189B*), ampak smo skupaj prišli do zaključka, da kar vsakdo zazna kot nasilje, je nasilje.

Fizično nasilje

Le nekaj (5) jih je omenilo fizično nasilje, sicer so vsi že slišali zanj, so pa mnenja, da je redkejše, zato so ga omenjali manj. Kot obliko fizičnega nasilja so navedli pretep.

Verbalno nasilje

Dijaki so verbalno nasilje poimenovali tudi psihično nasilje. Definirali so ga kot nasilje z besedami. Verbalno nasilje, pravijo, je najverjetneje to, ko te nekdo razjezi in mu potem vrneš s tem, da ga nazaj zmerjaš (*Verbalno je verjetno to, da te recimo kdo kaj razjezi in da se potem spraviš nanj in ga zmerjaš. – 48F*). Ta vrsta nasilja enega izmed dijakov bolj moti, ker so prisotne besede, katerih pa pravi, da se enkrat naveličaš, če se pojavljajo pogosto. Drugi izmed dijakov je izrazil svoj pogled na nasilje, in sicer je zanj nasilje obrekovanje, ob katerem je spoznal dvoličnost ljudi. Kljub temu, da se je to zgodilo s strani svojih prijateljev, ga zelo moti, saj mu ni vseeno, kaj se o njem govori. Mladi menijo, da so psihično nasilje tudi grožnje z nasiljem v primeru neizpolnjenega ukaza (*Da nekdo komu grozi, naredi mi to pa to, drugače ti naredim nekaj pač, groznega. – 44L*). Poleg tega pa omenjajo psihično nasilje nad tistimi z manj moči, ki imajo tudi manj samozavesti in se zaradi tega hitreje podredijo izvajalcu nasilja. Pravijo, da je ljudi z manj moči tudi strah povedati o svojem doživljanju (*Pač nekoga, recimo če nima dovolj samozavesti ali če se boji komu povedati, ne, ga je strah in se podreja. – 45L*). Velikokrat imamo v mislih, da je tisti, ki izvaja nasilje sam, a slepi in slabovidni mladostniki menijo, da je psihično nasilje tudi, ko je več oseb nastrojenih proti eni osebi. Dijaki so kot psihično nasilje izpostavili tudi mobing in šikaniranje, ki se pojavlja predvsem v službah ali v šoli.

4.4 Pojavnost nasilja

Slepi in slabovidni dijaki menijo, da je nasilja veliko in se pojavlja vsak dan (*Se pojavlja vsak dan. – 120L; Tega je dosti, včasih veliko. – 126J*). Omenili so nasilje staršev nad otroci v preteklosti, ko je bilo tega več. Vendar se jim zdi tudi, da se to do danes ni ravno veliko spremenilo. Eden od dijakov je mnenja, da neke vmesne možnosti med tem, da se nasilje pojavi ali ne, ni (*Ali pride ali pa ne pride do tega. – 82F*). Nasilje se pojavlja povsod, pravijo pa, da je odvisno od vsakega mesta posebej, kje je pojavnost nasilja večja. Po mnenju štirih se nasilje pogosto pojavlja med mladimi, a v isti sapi poudarijo, da je nasilje razširjeno med vso populacijo, torej da ni poudarek le na mladih. Kljub temu pravijo, da jih je v današnjem času, v današnji družbi strah mladoletnikov, ker slišijo veliko primerov oboroženih mladih, ki zagrešijo takšne in drugačne zločine (*Tukaj se moraš prav vsakega mladoletnika bati. – 120C; Skoraj vsak mulc, bom rekel, ima pištolo. – 121C*). Dva mladostnika menita, da je med

starejšimi manj nasilja, ker znajo bolj razumeti določene stvari in so ob tem bolj potrpežljivi, težje se jim pride do živega kot pa mladostnikom. Glede pojavljanja nasilja je dijak, ki že ima za seboj izkušnjo redne šole, primerjal redno in posebno šolo, in sicer ko pride do nasilja v redni šoli, kjer je veliko otrok, za ta prepir, na primer, ne bo izvedel skoraj nihče od pristojnih. V tem primeru se mladostnik začne družiti z drugimi prijatelji, medtem ko pa v posebni šoli, za primer da njihovo šolo, kjer je res malo učencev in dijakov, pa bodo za prepir vedeli vsi, ker preživijo veliko časa skupaj. Mladi so si enotni, da vsi ljudje poznajo verbalno nasilje in da je bil že skoraj vsak del verbalnega nasilja (*Vsi smo praktično kdaj že bili del tega verbalnega nasilja. – 231F; Se mi zdi, da ni človeka, ki ne bi poznal tega nasilja. – 232F; Kdorkoli da je že, vsak naredil kaj takega. – 90I*).

Pogostejše nasilje

Verbalno ali psihično nasilje se po mnenju osmih dijakov pogosteje pojavlja kot ostale oblike nasilja. Zdi se jim, da je zelo pogosto, celo vsakodnevno je možno zaslediti, »da nekdo nekoga verbalno izsiljuje« (86F). Besednega žaljenja ljudi je torej največ po mnenju mladostnikov. Posebej so štiri intervjuvanci izpostavili pogost pojav verbalnega nasilja med mladimi, ki ga tudi srečamo vsakodnevno. Tega naj bi bilo med vsemi vrstami nasilja in med vsemi generacijami največ ravno med mladimi. Po drugi strani pa se enemu izmed njih zdi, da je nekaj verbalnega nasilja tudi med mladimi starejšimi. Le dva intervjuvanca pa sta bila drugačnega mnenja kot večina, in sicer da je pogosto oziroma je največ fizičnega nasilja. Nasilje pa je po mnenju enega mladostnika pogostejše tudi na šolah, kjer je otrok manj, kot so že omenili, ker preživijo več časa skupaj.

Redko nasilje

Tisti, ki menijo, da je več psihičnega nasilja, se jim zdi, da je fizičnega zelo malo ali nič. Ravno nasprotno pa menijo tisti, ki se jim zdi, da je več fizičnega nasilja in da redko prihaja tudi do psihičnega nasilja. Kot so že omenjali, opazajo, da je danes tudi vse manj nasilja staršev nad otroci, čeprav to nasilje ostaja.

Stopnjevanje nasilja

Trije dijaki sklepajo, da se nasilje stopnjuje, od milejšega do hujših oblik, in sicer menijo, da se nasilje stopnjuje od verbalnega/psihičnega nasilja k neverbalnemu/fizičnemu. Žaljenje in »provociranje« drugega privede torej do neverbalnega nasilja.

4.5 Vzroki za nasilje

Da pride do nasilja, mora človek imeti nek povod, vzrok, da to sploh stori, pravijo mladi slepi in slabovidni. Mladostnik, ki je razmišljal o nasilnem dejanju meni, da je glavni vzrok za nasilje nek vpliv na človeka, ki ga pripravi do tega, da je izven kontrole, to pa privede do različnega nasilja (*Nisi ti pod kontrolo, pa si pod nekim vplivom. – 27C*). Menijo, da so ta dejanja brezglava, saj se človek takrat ne zaveda najboljše, kaj bo prizadejal drugemu. Do nasilja pa po mnenju drugega dijaka prihaja tudi zaradi pomanjkanja prilagajanja ljudi drug drugemu, vsak želi le doseči svoje, ne da bi se oziral na drugega. K temu pripomni tudi nastrojenost proti drugemu in pretirano glasnost ljudi, kateri zaradi nervoze ne pazijo na besede, posledica tega pa so nesoglasja in potem nasilje. Do nasilja po njegovem mnenju pride prav tako zaradi neskladnosti besed in dejanj, ko ljudje govorijo nekaj, storijo pa potem čisto drugače in to nekoga vznemiri do te mere, da izvaja nasilje nad njim (*Premalo so, da bi se prilagajali, preveč egoizma, ne, vsepovsod. Potem pa itak se to dogaja, ne. Najlažje je, mislim, prvo spucaj pred svojim pragom, potem pa začni še ostale. In ko boš imel ti vse pošlihtano, potem boš pa lahko, ne. Ne moreš ti zdaj nekaj pametovati, ne, če pa sam delaš takšne stvari. – 199A*). Pri mladih trije opazajo vzroke nasilja predvsem v tistem, kar drugje vidijo in potem posnemajo. To je televizija, kjer se velikokrat predvajajo akcijski filmi s prisotnim nasiljem, kar je potem že otrokom za vzor. Takšen primer so tudi računalniške igre, predvsem tiste, ki vsebujejo streljanje in različno nasilje. Predvsem otroci to vidijo, se jim zdi zabavno in si želijo poskusiti še sami. Dijaki so povedali, da se tudi med njimi v domu kdaj pojavlja nasilje, vzrok za to pa vidijo v skupnem preživetem času. Ker njihova šola in dom nista ravno velika, se namreč dogaja, da so večino časa v dnevu skupaj, tako pri pouku kot v sobah, skratka vsepovsod. Eden izmed intervjuvancev je poiskal vzroke pri svoji izkušnji doživljanja nasilja, in sicer meni, da je vzrok za nasilje do sebe lahko tudi stiska, natančneje reševanje stiske z mislijo na samomor (... *hotel rešiti na ta način, da sem hotel narediti samomor. – 30E*). Do samopoškodovanja, nasilja do sebe, pa lahko pride tudi zaradi žalosti in potrnosti ob nekem težkem dogodku, ko človek ne vidi rešitve, kar se je zgodilo tudi enemu izmed intervjuvanih mladostnikov (*Ko sem bil zelo žalosten pa zelo potr. – 216E*).

Vpliv substanc

Zelo pogost vzrok za nasilje, ki ga je izpostavilo šest dijakov, je vpliv alkohola. Ljudje večkrat preveč sežejo po alkoholu, ta jim da pogum, hkrati pa pospeši nasilje, pravijo. Zaradi

prevelike količine alkohola se dogaja precej pretepev, katerim priče so bili intervjuvanci (*Se preveč spije in se ljudje začnejo pretepati. – 75L*). Večja možnost nasilja pa ni le pod vplivom alkohola, pravijo, ampak tudi pod vplivom drog, od teh so omenjali marihuano.

4.6 Povzročitelji nasilja

Dvema mladostnikoma se zdi, da so bili v preteklosti starši bolj fizično nasilni do svojih otrok, kot so danes. Čeprav pa po drugi strani pravita, da so tudi danes ponekod starši tisti, ki še vedno izvajajo nasilje nad svojimi otroki. Pet dijakov pravi, da morajo povzročitelji nasilja verjetno biti tiste osebe, ki imajo v sebi neke težave, posledično pa jih ne znajo reševati (*Te osebe, ki imajo neke težave v sebi. – 144E*). Eden izmed intervjuvanih je navedel nek slišan primer, ko je bil povzročitelj nasilja morilec, ki je bil psihični bolnik. Šest dijakov in dijakinj meni, da se nasilje pogostejše dogaja s strani močnejših, starejših oseb. Predvsem s strani močnejših oseb nad šibkejšimi od njih (*Gre res za močnejše osebe nad šibkejšimi. – 85L*). Ostalih sedem jih je slišalo za nasilje s strani prijateljev in znancev, ob čemer tudi sami poznajo take primere. Nasilje pa po njihovem mnenju povzročajo tudi navijači na raznih tekmah ter policisti nad navijači.

4.7 Prostor nasilja

Po besedah mladih se nasilje dogaja tako na javnih mestih kot nekje na »skritem«, zaprtem kraju. Mladi slepi in slabovidni menijo, da se nasilje dogaja prav povsod. Skoraj vsi (10) pa so se ob tem poenotili, da je največ nasilja v šoli, predvsem med vrstniki. Prav tako jih je osem mnenja, da je veliko nasilja doma, v družini, pa naj bo to s strani staršev ali med otroci. Veliko nasilja se po njihovem mnenju dogaja na javnih mestih, in sicer na ulici, na igriščih, v podhodih, na straniščih, pred bloki (*Na ulicah. – 137A; Na igrišču. – 130B; Podhodi. – 123B; WC-ji. – 124A; Pred mojim blokom. – 125B*). Kot so omenjali, je vzrok nasilja velikokrat vpliv alkohola, ki pa je prisoten v klubih, diskotekah, barih, gostilnah in na raznih veselicah. Nasilje se dogaja tudi na prireditvah, ko prihaja do nesoglasij s kakšno pevko ali menedžerjem, v tem primeru gre bolj za verbalno nasilje. Podoben primer navaja tudi dijakinja, in sicer nasilje pri dejavnostih, s katerimi se človek ukvarja, kjer pride lahko do zmerjanja, takšen primer je recimo služba. Skratka, nasilje se po mnenju enega dijaka dogaja

povsod, kjer so ljudje dalj časa skupaj in zaradi tega hitreje pride do nesoglasij (*Povsod tam, kjer je neka družba, kjer so ljudje dalj časa skupaj, pa slej ko prej pride do kakšnih nesoglasij. – 59I*).

4.8 Preprečevanje nasilja

Med intervjujema smo sproti naleteli na temo, kako se nasilje da preprečiti, oziroma kaj je možno storiti preventivno, da do nasilja ne pride. So splošnega mnenja, da se nasilja nekako ne da kar tako preprečiti, da je nasilje vedno bilo in bo vedno tudi ostalo. Poudarili pa so, da bi kljub temu že v osnovni šoli morali dati več poudarka na ozaveščanje o nasilju in učenje, kako se mora človek obnašati v določenih situacijah. Eden od njih meni, da v šoli manjka vzgoja otrok, torej primanjkujejo predmeti, pri katerih bi bilo več poudarka na vzgoji, s tem pa bi tudi zmanjšali nasilje (*Že v osnovni šoli bi morali imeti več teh predmetov, da bi vzgajali. – 176A*). Dva intervjuvanca sta opisala lastne izkušnje, kako sta poskušala preprečiti nasilje, in sicer je imel eden od njih namen storiti hudo nasilno dejanje, ki ga potem ni storil. Pravi, da se je ob tem le usedel, zamislil in razmislil o svojih namenih. Prišel je do zaključka, da mora malo bolj trezno razmišljati in če pametno razmišlja, si nasilnega dejanja ne sme dovoliti (*Če sem kolikor toliko, bom rekel, pametna oseba, pa si ne bi tega dovolil. – 25C*). Drugi pa je imel že izkušnjo s preprečevanjem samopoškodovanja svojega sostanovalca v domu. Ta je namreč hotel skočiti skozi okno, drugi pa so mu skok zadnji čas preprečili (*Sem ga zgrabil in vrgel po tleh. – 43C*). Poleg tega so zaradi varnosti tudi zaklenili okna in odšli po pomoč vzgojiteljev, skupaj so torej preprečili samopoškodovanje, ki bi se lahko zgodilo. Dijakinja poudarja, da tudi sama velikokrat prepreči nasilje, s tem ko se umakne nasilnim drugim, ki so vsiljivi (*Sem se vedno pač poskušala umakniti. – 77L*). Tudi eden od dijakov se skoraj vedno poskusi pred nasiljem umakniti, če pa to ne gre, se poskusi z drugimi dogovoriti o premirju (*Če pride kdo drug, s katerim se ne razumem in začne kaj sikati, pač se poskušamo mi z družbo umakniti. – 55B*). Tisti, ki je poskušal skočiti skozi okno, se mu zdi težko uporabiti v praksi, kar je v teoriji slišal za preprečevanje nasilja, v trenutku, ko že pride do nasilnega dejanja (*Ampak to uporabiti je težko. Na primer tisti trenutek točno to uporabiti. – 42E*). Eden izmed intervjuvancev je zaupal, da za preprečevanje nasilja, oziroma bolj varovalo pred nasiljem, s seboj vzame elektrošoker, ko gre ob vikendih kdaj ven. Sam pravi, da je bolj šibka oseba in da ima to zgolj za obrambo, če bi prišlo do nasilnega dejanja. Poudari

tudi, da to za človeka ni škodljivo in ga samo onemogoči (*Ko grem jaz ven, priznam, tukaj pa s sabo vzamem orožje, hladno orožje – elektrošoker – 115C; jaz sem tak šibak človek, znam samo osnovno samoobrambo – 116C; to za samoobrambo je v redu, ne ubije – 117C; ga ne vzamem vsakič, vsak dan, ampak takrat, ko grem na tisto mesto, ki vem, da je nevarno. – 118C*).

4.9 Primeri nasilja

Poznavanje ljudi, ki doživljajo nasilje

Enajst dijakov pozna vsaj en primer oziroma enega človeka, ki doživlja nasilja, poznajo celo več primerov nasilja, ob tem pa se jih je dvema neprijetno spominjati. Le dva intervjuvanca še nista slišala za noben primer nasilja.

Znani primeri

Navedli so najrazličnejše primere nasilja, saj pravijo, da je primerov nasilja veliko. Slišali so že za razne uboje, in sicer uboj nekega policista z nožem. Prav tako pa je sledil podoben primer, ko je nek moški svoji partnerici prerezal vrat, ampak je kljub temu na srečo preživel. Eden pozna primere, ko so nasilna dejanja storili ljudje različnih narodnosti, primer Roma, ki je streljal na nekoga. Trije poznajo tudi primere nasilja iz raznih vojn, ko so pobijali veliko ljudi in imajo zaradi tega posledično čudne občutke po končani vojni. Prav tako menijo, da trpijo njihove družine, ker nekateri iz vojne pridejo zelo nasilni, nasilje pa potem izvajajo nad svojo družino. Slišali so o nekaj primerih nasilja nad otroki, v družini, ko jih starši tepejo. Menijo, da se to še dogaja, a je bilo tega v preteklosti več. Eden izmed intervjuvanih pozna tudi primer, ko je mladostnik igral igro filmskega junaka Supermana in je pri tem mislil, da lahko tudi sam to postane, zato je skočil skozi okno in umrl. Eden izmed dijakov je bil priča hudemu fizičnemu nasilju moža nad ženo, kateri jo je pretepel in zbral kar pred blokom, na ulici. Spet drugi se je spomnil primera nasilja, ko je bil prisoten alkohol in se je človek tudi malo manj zavedal, posledica pa je bilo nasilno dejanje. Ena izmed intervjuvank je tudi že bila udeležena v nekem prepiru ali pretepu, ravno po spletu okoliščin, ki so jo obdajale (*Drugače pa, se mi je tudi že zgodilo, da sem kdaj, ne vem, v kakšnih drugih okoliščinah, bila v bistvu udeležena nekemu prepiru ali nekemu pretepu. – 15L*). Za nasilne primere slišijo mladi tudi v medijih, in sicer je dijakinja na radiu slišala, da so policisti poročali o žrtvah nasilja v družini.

Druga dijakinja ve za primere, ko se zgodi nasilje tudi na ulici ali kar v središču mesta, ko moški okradejo kakšne starejše gospe in jim povrh tega še grozijo s pištolo. Navaja pa tudi zahtevanje denarja na delovnem mestu. Trije dijaki imajo izkušnje videnega nasilja od svojih sošolcev in prijateljev. Nekega njihovega sošolca so slabovidni dijaki odnesli ven in ga vrgli v grmovje. Povedali so, da je bil vzrok konkretnega nasilja čisto banalen, in sicer jih je ta nesrečnež le vprašal po počutju, ob tem pa izgovoril vzdevek za enega od njihovih sošolcev, ki so ga vedno uporabljali vsi. Prav tako pa so dijakinjini sošolci vrgli dimno bombo v vrtec, ob tem so se vsi malo nasmejali, a so že v drugi sapi povedali, da se jim to ne zdi primerno. Naslednji primer, ki ga je navedel udeleženi mladostnik, se je zopet zgodil med prijatelji, in sicer so enega od teh vrgli v zabojnik s smetmi, od koder se je potem spravil sam. Ena od dijakinj je povedala primer, ko je od svojih prijateljev slišala, da jih je kdo udaril ali so utrpeli kakšno psihično nasilje, tako s strani prijateljev kot družine. Prav tako je druga dijakinja že bila prisotna fizičnemu nasilju med bližnjimi, kjer je šlo za pretep. Sama se tega dogodka nerada spominja in tudi ni imela želje kaj več povedati o tem, pri čemer sem jo podprla (*Bila sem pa že poleg, ko se je dogajalo nasilje in je bilo grozljivo. – 179L; Bilo je v bistvu bolj med bližnjimi. – 180L; Je bilo res bolj v fizični obliki. – 181L*). Tisti, ki doživljajo nasilje, menijo mladostniki, nočejo preveč govoriti o tem, ker pretekle dogodke tudi podoživljajo in jih zaradi tega nočejo priklicati v zavest. Ena od slepih dijakinj je povedala, da starše doma precej skrbi zanjo, ko včasih vidijo, da ima kakšno modrico in se bojijo, da bi bila žrtev nasilja. Sama pa pravi, da se najverjetneje kam udari, česar se niti spomni ne (*Na primer mene moja mama takoj vpraša, še če imam kakšne kratke rokave, ko se bolj vidi, me vpraša, ja kaj si pa ti tu delala, ali si se kaj udarila. In jaz ji ponavadi ne znam povedati, ne, ker se ne spomnim. – 176K*).

Osebni primeri

Trije mladostniki so že bili na tem, da so hoteli izvajati nasilje nad nekom ali so celo ga. Do tega je pri eni osebi prišlo zaradi obupa ob seznanitvi z določenimi dejstvi, ki so ga razjezila. Takrat je celo razmišljal, da bi neko osebo ubil, ampak je pri njem prišlo do preobrata in je bil samo verbalno nasilen nad tem človekom, ni pa prišlo do neverbalnega nasilja, kot je sprva načrtoval (*Sam sem precej razmišljal, kaj bi mu naredil, ker je to vse prizadelo. Imel sem celo misel, da bi ga ustrelil, vse mi je hodilo po glavi, ampak je brat pristopil k temu in mi dal vedeti, da če bi komu vzel življenje, bi pristal v zaporu. Sem se moral pomiriti, no, sem potreboval veliko časa. – 19C; Bom dal na svoj primer, ko sem, pred enim letom se je to*

dogajalo. Prvo pač verbalno, ampak nekako, bom rekel, me je Bog pogledal, je rekel stoj in me ustavil, da ni prišlo do neverbalnega nasilja. – 83C). Tudi drugi dijak, ki ne vidi, je nameraval kupiti orožje in najeti nekoga, mu plačati, da bi ta ubil določenega človeka (*Da bi si kupil orožje z metkom, da bi eno osebo ustrelil, – 151E; je ne bi sam, ampak bi jo nekdo drug, da bi imel osebo plačano. – 152E*). Ampak tudi v tem primeru ni prišlo do realizacije načrta, ker je spoznal, da se s tem ne bo nič rešilo (*Ne reši nobenega dejstva. – 153E*). Slepi in slabovidni dijaki so povedali, da so se tudi med seboj pretepali, in sicer je tisti, ki je z nasiljem pričel, sam od sebe v celi skupini začel pripovedovati o tem. S sošolcem sta se prepirlala, to pa je pripeljalo do suvanja mize eden v drugega in do pretepa. Šlo je tako daleč, da so morali poseči učitelji in ju pomiriti (*Jaz pa C., nekaj sva se pričkala in kaj je bilo, potem sem ga v mizo porinil. Pač on je sedel nasproti mene, mizo sva imela zraven, pač, eno nasproti druge. In ga je zbolelo, ne. Potem pa je on toliko porinil mizo, da je mene vrglo na tla. In potem jaz, kaj sem naredil, sem vstal in sem ga začel tepsti. In potem nas je učitelj pač pomiril. In potem ko smo šli dol po stopnicah na malico, me je pa C. po stopnicah vrgel. – 183E*). Eden izmed starejših udeleženi mladoštnikov je povedal, da se je on tudi že pretepal, in to večkrat. Bil je že tako pobudnik nasilja kot tudi izzvan v nasilje. Povedal je, da ko si v vlogi močnejšega, ti to obvladovanje da nek zagon, adrenalin. Ta jeza, ki jo je imel, se je takrat spremenila v adrenalin, ki mu je dal še večjo moč. Takrat, pove, je razmišljal samo o tem, kaj vse bo še naredil, kaj bo naslednja poteza, saj drugega da tako ali tako nimaš za razmišljati. Mu pa vloga šibkejšega še ni znana, ampak se je vedno izkazalo, da je bil v pretepu močnejši. Ko je bil sam pobudnik pretepa, je bilo to iz jeze, saj je nesporazum prej poskušal rešiti na miren način. Večkrat je neko osebo opozoril, a ni delovalo, zato je edino rešitev videl v nasilju. V primeru ko je bil v nasilje izzvan, je tudi poskušal nasprotnika pomiriti, ampak ker spet ni šlo, se je le prilagodil nasprotniku in se spet spustil v pretep.

4.10 Nasilje nad slepimi

Ali se dogaja nasilje nad slepimi

Približno polovica intervjuvancev, to je pet, je odgovorila pritrdilno, torej da se nasilje nad slepimi dogaja, ostali pa menijo, da slepi niso žrtve nasilja. Eden meni, da se nasilje nad slepimi dogaja v isti meri kot nad videčimi in da tu ni razlik (*Jaz mislim da se dogaja čisto v isti meri kot nad videčimi, ker ni nobene razlike. – 138D*). Slepota po njegovem mnenju nima

povezave z nasiljem, s čimer se strinjata tudi druga dva mladostnika (*Slepota v bistvu nima nobene veze z nasiljem. – 139I*). Enemu se tudi zdi, da veliko prej pride do napada na videčega človeka kot na slepega. Razlog za to, je, ker se ljudje že tako ali tako ne zmenijo za slepe, kot drugega pa navaja, da redko pride do nasilja videčega nad slepim, ker imajo nekako v podzavesti, da je slepi šibkejši od njega (*Da bi pa videči slepega, pa mogoče še vseeno ima tisto v podzavesti, da je slep toliko šibkejši od njega, da se potem ne bo spravil nadenj. Isto, ko se ne spraviš tepsti nekega dojenčka, mogoče je zelo na podobni osnovi tudi za slepega, ker je šibkejši. – 152I*). Tudi trije slepi dijaki pravijo, da se na splošno zaradi slepote počutijo šibkejši pred drugimi (*Se včasih pač počutimo malo manj močnejši, ker tudi ne vidim. – 155L*). Iz izkušenj pa tudi povedo, da se slepi med seboj bolj težko stepejo in da se to zgodi bolj redko.

Oblike nasilja nad slepimi

Devetim se zdi, da se nad slepimi dogaja predvsem verbalno ali psihično nasilje. Od tega trije pravijo, da se psihično nasilje nad slepimi dogaja v isti meri kot nad videčimi, fizičnega nasilja pa je manj, je prisotno v manjši meri, oziroma ga niti ni. So mnenja, da na slepega ni fizičnega napada, ampak se bo prej to zgodilo komu drugemu, v mislih imajo normalno videčega (*Brez slepote, normalno videčega, bi ga veliko prej kot pa slepega. – 148J*). Povedo, da se njim v domu tudi dogaja, da si besedno kdaj ponagajajo, oni temu pravijo »prcanje«.

Nasprotna tabora v domu

»Nasprotna tabora« so dijaki poimenovali njihovo medsebojno razhajanje, in sicer slepi proti slabovidnim. Prišlo je celo do te točke, da se zaradi nasprotnih strani niso mogli prenašati in so se začeli med njimi vrstiti prepiri. Povedo, da so v prepire morali posegati učitelji in jih miriti, enkrat so celo dobili ukor. Ob tem pa trije pogrešajo nek zasebni prostor, kamor bi se po teh prepirih lahko umaknili in malo razmislili. Kot so že omenili, so skupaj v domu in dnevno preživijo veliko časa skupaj.

4.11 Doživljanje nasilja

Za razliko od vseh ostalih, le dve izmed udeležencev intervjuja še nimata izkušnje z nasiljem, ga še nista občutili, sta pa sicer slišali že kar precej o nasilju, tako teoretsko kot tudi na

primerih. V enem izmed primerov je dijak označil, da njemu pomeni nasilje tudi obrekovanje, katerega je pogosto doživel. Najbolj ga boli to, da se je to dogajalo s strani njegovih prijateljev, ki so mu kar iznenada obrnili hrbet (*Ko vidiš, da je prijatelj ali prijateljica, no kdorkoli, pač da se dolgo poznata in da potem kar naenkrat govori zate, da si ti tak in tak in da ti marsikaj poskuša narediti, samo da bo njemu v voljo. – 78C*). Slišal je veliko žaljivih besed na njegov račun, katere so ga prizadele. Naslednjo osebno izkušnjo nasilja je pripovedoval dijak, ki je bil na začetku verbalno napaden s strani starejšega brata (*Moja mami, ko je zbolela, se je dogajalo nasilje od mojega brata. – 215E*). Povedal je, da se je to začelo dogajati, ko jima je zbolela mama, on pa je bil zaradi tega potr, žalosten in je tudi jokal (*Ko sem bil zelo žalosten pa zelo potr. – 216E*). Meni, da je bil brat zaradi tega jezen nanj in nastrojen proti njemu in se je zato znašal nad njim. Ni ostalo le pri verbalnem nasilju, ampak se je le-to stopnjevalo do fizičnega nasilja (*Tudi fizično nasilje je bilo. – 217E*). Spet drugi omenja doživljanje verbalnega nasilja s strani prijateljev. Pove, da se mu to velikokrat zgodi, ko je utrujen in si ga ostali toliko bolj privoščijo. Sicer se poskuša temu izogniti in jim reče, naj ga pustijo pri miru, a se to velikokrat ne obnese. Počaka, da je konec, in se šele potem umiri. Tudi naslednji od udeležencev je imel izkušnjo verbalnega nasilja, nek drug mladostnik, ki je starejši od njega, ga je velikokrat oponašal (*Ne vem, kolikokrat me je oponašal. – 255F*). Vse, kar je rekel, je pogosto ponovil za njim, njegov odziv na to nasilje pa je bilo ignoriranje, saj ni vedel, kaj bi rekel ali storil (*Kar koli sem rekel, je ponovil za mano. – 256F; Tih sem bil. – 257F*).

Nasilje med sostanovalci v domu

Dijaki so povedali, da se kdaj dogaja nasilje med njimi v domu. Štirje izmed njih zaznajo verbalno nasilje, za katerega pravijo, da je pogosto, dva pa tudi neverbalno nasilje. Eden izmed mladostnikov je povedal, da iz lastne izkušnje ve, kako je biti v vlogi žrtve nasilja. Njegov starejši sostanovalec ga je velikokrat tepel in lasal, ko je bil še mlajši (*Me je X tako dostikrat tepel. On me je enkrat tako zlasal, ko sem bil še mlajši. – 239B*). Slabovidni dijak ima izkušnjo nasilja s strani mlajše slepe deklice, ki prav tako stanuje v domu. Pove, da je bil skupaj z učitelji v neki sobi in ko je ta slepa deklica zaznala, kje je, ga je kar naenkrat udarila z vso močjo po čeljusti. Ni vedel, zakaj točno se je to zgodilo, zato je bil še toliko bolj presenečen. Kasneje se je tudi opravičila.

Nasilje do sebe

V le enem od pripovedovanih primerov doživljanja nasilja je šlo tudi za nasilje do sebe (*Sem imel pa podoben primer, ko mi je mami zbolela, ne. Imela je možgansko kap. In takrat sem bil nasilen do sebe. – 28E*). To je bil primer nasilja, ki se je dogajal zaradi žalosti, obupa. Fant si je poskušal storiti veliko dejanj, in sicer butal je z glavo v steno, imel je že vrv okrog vratu (*Z glavo butal v steno, – 31E; imel sem že vrv okrog vratu. – 32E*). Kot je že nekajkrat omenil, je tudi hotel skočiti skozi okno, pa je bil pravočasno ustavljen s strani prijatelja v domu (*Hotel sem skočiti skozi okno. – 33E; Brez pomoči prijateljev in zaposlenih tu v šoli me mogoče danes ne bi bilo več. – 34E*). Povedal je, da se ta želja po samopoškodovanju ni zgodila samo enkrat, ampak si je hotel škodovati večkrat.

4.12 Odziv na nasilje

Ob izvajanju nasilja

Eden izmed mladostnikov, ki je tudi že bil udeležen v nasilju – pretepu, je povedal, da če koga oklofuta, mu začne zelo hitro biti srce (*Če koga udarim ali se s kom tepem, ko ga užgem, mi tako zelo potem srce nabija. – 237B*). Spet drugi, ki se je tudi že pretepal, se na nasilje odzove različno, odvisno od tega, v kakšnem stanju je, koliko je jezen. Če nasprotnik ni močnejši od njega in če je sam precej nemiren, bi se na nasilje odzval tako, da bi to nasprotniku vrnil. V primeru nekega močnejšega nasprotnika, ki bi po možnosti imel še kakšno orožje, pa bi pobegnil. Ko sam izvaja nasilje, pove, da skoraj ne vidi druge možnosti kot pretep, čeprav je že poskušal z mirnim reševanjem sporov. Ob tem pa samo razmišlja, kakšna bi bila najboljša možnost, da najde pot za izhod iz tega.

Ob doživljanju nasilja

Fant, ki ga je mlajša slepa deklica udarila, se je ob tem smejal, rekel je, da je bil to njegov prvi odziv. Dva sta rekla, da če bi le bilo možno, bi se umaknila. Na nasilje bi se odzvali tudi z ignoriranjem tistega, ki nasilje izvaja, saj menijo, da je ignoriranje največja bolečina za drugega (*Ignoriranje je najboljša bolečina, največja bolečina za drugega. – 258F*). To strategijo odziva bi uporabili predvsem pri verbalnem nasilju, vsaj poskusili bi, če bi bilo kaj bolje. Obenem pa eden mladostnik pravi, da lahko ignoriraš le do neke mere, ker je včasih verbalno nasilje tako močno, da se potem tega ne da več ignorirati. Mladostnik, ki ga je

sostanovalec velikokrat oponašal, je pri tem večkrat poskusil z ignoriranjem (*Jaz sem že velikokrat. – 254F*). Ob vseh žaljivih besedah, ki jih je slišal, je bil le tiho, ker se drugače ni znal odzvati (*Tiho sem bil. – 257F*). Slepa dijakinja razmišlja, da v primeru fizičnega nasilja ne bi mogla zbežati, ker bi bila počasnejša. Najraje bi se pogovorila, a ve, da s pogovorom najverjetneje ne bi šlo, ker bi bila tista oseba zelo nervozna in bi le hotela doseči svoje. Na nasilje pa bi se lahko odzvala tako, da bi se branila z rokami, da bi odpravila in kričala na pomoč, da bi kdo prišel (*Da bi zdaj, ne vem, nekam zbežala ali pa pobegnila – ne bom mogla ker bom pač počasnejša od tiste osebe. – 156L; Z nekim pogovorom ne bi šlo, ker bi bila tista druga oseba toliko nervozna in bi hotela svoje doseči. – 157L; Če bi bilo neko fizično, bi se pač poskušala braniti, kot so me vedno učili, pač z rokami, da bi odpravila stran. – 158L*). Meni, da je to že tako zelo težka stvar, pri njih, ki ne vidijo, pa to situacijo še oteži. Sama je že bila prisotna, ko se je dogajalo nasilje, kot je tudi že omenila, in je bilo grozljivo, ob tem pa je strah izzval tresenje (*Me je bilo strah, – 183L; sem se začela tresti. – 184L*). Tudi ostala štiri dekleta bi se ob nasilju odzvala s kričanjem na pomoč in odpravljanjem z rokami. Tisti, ki imajo ohranjenega še nekaj vida (4), so rekli, da bi bil njihov odziv na nasilje odvisen od fizične moči, od premoči nasprotnika in ali bi imel orožje. Če bi bil nasprotnik močnejši, bi se po vsej verjetnosti umaknili.

4.13 Občutja ob nasilju

Ob izvajanju nasilja

Kot so povedali, so imeli nekateri namen storiti hudo nasilno dejanje, za katerega se na koncu niso odločili. Je pa eden od njih povedal, da bi imel mirno vest, če bi nekoga res ubil, ampak je potem skozi premislek ugotovil, da temu mogoče ne bi bilo tako (*Čeprav sem razmišljal, če bi ga ubil, bi imel mirno vest, ampak ne bi ravno, no. – 20C*). Misli so se mu prepletale in ko si je zbilstril misli, je bil v šoku, ker se je zavedal, kaj bi v resnici lahko storil. Je pa povedal, da je potrebnega kar nekaj časa, da se človek ob takšnih mislih zbilstri. Drugi pa opisuje svojo jezo ob pretepu, ko ta preide na zgornjo mejo, se samo še prepusti in sprosti.

Ob doživljanju nasilja

Ob nasilju do sebe je mladostnik bil v stiski in takrat je tudi imel premalo znanja, da bi sam razrešil to stisko. Kasneje pa je ta nasilna dejanja obžaloval (*Ko sem se pa brzdal, pa mi je*

bilo žal. – 40E). Ob obrekovanju čuti eden izmed dijakov neprijetnost ob slišanih žaljivih besedah, te pa ga tudi motijo. Strah ga je, da bi ga prijatelji spravili v slabo luč v očeh drugih (*Jaz ne maram, da se naokoli govori, kakšna oseba sem, ker bogve kaj si drugi mislijo. – 72C*). Ta neiskrenost ga vrže s tira, mu povzroča bolečino in je zaradi tega tudi slabe volje. Za hujše nasilje ravno ne vedo, kaj bi takrat občutili, ker še niso bili vsi žrtve takšnega nasilja, vedo pa, da se najverjetneje ne bi dobro počutili in bi jim bilo grozno. Dijakinja pove, da ji je hudo, če za katerega od prijateljev sliši, da so doživeli nasilje, sočustvuje z njimi. Jim je pa tudi zelo neprijetno, ko kjerkoli slišijo za kakšno storjeno nasilno dejanje. Ob morebitnem doživljanju nasilja bi jih osem intervjuvancev bilo strah, ob tem pa bi jim bilo zelo neprijetno. Menijo, da drugega se tako ali tako ob tem dogajanju ne bi dalo razmišljati. Strah pa bi jih bilo tudi pred hujšimi poškodbami. Vsi mladostniki bi tudi čutili bolečino, pri tem pa ne nujno fizično bolečino, ampak bolj bi jih bolelo psihično nasilje.

Bolečina nasilja

Vsi dijaki so mnenja in se strinjajo, da bolj boli psihično nasilje kot pa fizično (*Psihično nasilje po navadi bolj boli kot fizično. – 58B*). Pravijo, da se po fizičnem nasilju človek ponavadi hitro pomiri, bolečino psihičnega nasilja pa traja, da pozabimo. Eden meni, da psihičnega nasilja ljudje ne dojemamo kot zelo hudega, zato se tudi pogosteje dogaja, ravno nasprotno pa da ljudje dojemamo fizično nasilje – hujše kot psihično, zato ga uporabimo v skrajnih primerih.

4.14 Zaupanje o doživljanju nasilja

Ali bi zaupali/so zaupali morebitno doživljanje nasilja?

Približno polovica, to je sedem udeleženih dijakov, bi doživljanje nasilja nekemu zaupala. Ostalim se zdi, da bi bilo bolje, če se tistega, kar se je zgodilo, ne pogreva več in se pusti stvari stati (*Meni se tudi ne da zdaj nekaj to pogrevat, pa to razlagati. – 264A*). Ob tem so tudi mnenja, da je škoda izgubljanja nadaljnjih besed, kar se je zgodilo, naj tam tudi ostane. Dijak, ki je že imel izkušnjo nasilja, pove, da je zelo težko zaupati takrat, ko je človek na višku težav (*Takrat ko sem imel določene te težave, ne, takrat nisem mogel. – 278E*). Ko pa pride do tega, da se stanje že malo umiri, je zaupati veliko lažje, pove, celo tako, da je on sam potreboval nekoga, ki bi mu zaupal. Spet drugi zagovarja stališče, naj udeleženci prepira sami razrešijo

med seboj. Rekli pa so tudi, da obstajajo primeri, ko ne gre več in je treba prositi koga drugega za pomoč. Tudi ena izmed dijakinj bi stvar, ki jo teži, najprej poskušala rešiti sama, če bi ji uspelo. V nasprotnem primeru pa bi prosila za pomoč (*Če bi šlo, bi poskušala rešiti sama. – 227L; Če pa ne bi šlo, bi pa isto zaupala osebi, ki ji res največ zaupam. – 228L*). Le ena izmed udeleženk intervjuja ni vedela, ali bi zaupala o nasilju ali ne, pove namreč, da ima malo izkušenj s tem in ne ve, kako bi v takšni situaciji ravnala.

Komu zaupajo

Mladostniki so mnenja, da je zaupati o doživljanju nasilja precej težko, saj je malo ljudi, ki bi jim lahko kaj takšnega zaupali in bi tudi razumeli (*Teh je pa res malo. – 263A*). Za zaupanje mora biti prava oseba, povedo pa, da jih je takih med vrstniki tudi malo. Eden od njih meni, da je zaupanje odvisno od tega, kje se nasilje zgodi. Če se nasilje zgodi doma, v družini, bi o tem zaupal prijateljem ali vzgojiteljem v šoli. Za nasilje doma med brati in sestrami bi povedal staršem. V primeru nasilja v šoli pa bi se o tem pogovoril doma ali z učitelji, profesorji. Skratka, v vsakem primeru bi o nasilju zaupal tisti »avtoriteti«, ki prevlada v tem prostoru, kjer se je nasilje zgodilo. Za nasilje, ki se zgodi nekje zunaj, izven šole, bi pet dijakov povedalo svojim prijateljem. Fant, ki je doživljal nasilje, je bil v tem času preveč šibak, da bi sam prosil za pomoč, zato so mu jo ponudili drugi – prijatelji in zaposleni v šoli, to pomoč pa je potem z veseljem sprejel (*Ko sem padel v to depresijo, to agresijo, nisem mogel nič, takrat so oni mene. – 35E; Ja, sem sprejel. – 37E*). Najlažje se je o doživljanju nasilja pogovoril z vzgojiteljico tudi drugi dijak, saj njej najbolj zaupa in se lahko pogovori prav vse (*Največ sem se pogovarjal s tole vzgojiteljico M. – 268F*). Dve dijakinji bi o doživljanju nasilja zaupali mami – zaradi najboljše navezave, en dijak stricu, tretja dijakinja pa starejšemu bratu. Pet mladostnikov bi povedalo tudi prijateljem, saj so to ljudje, ki jim najbolj zaupajo. Povedo, da je doma pogovor o raznih stvareh bolj površinski, s prijatelji pa si res lahko povedo prav vse.

Na kakšen način bi/so zaupali?

Devet dijakov in dijakinj meni, da je najboljši način za olajšanje duše o morebitnem doživljanju nasilja pogovor. Po drugi strani pa so mnenja, da pogovor pomaga do neke mere, potem pa je odvisno od vsakega posameznika, razmisliti mora sam pri sebi kaj in kako naprej. Eden izmed njih si je v najtežjih trenutkih velikokrat olajšal dušo s pisanjem na pisalni stroj

(Če pa slučajno nisem našel nobenega, pa sem vzel pisalni stroj ali računalnik, pa sem se razpisal. – 281E).

4.15 Okoliščine za zaupanje

Šest intervjuvanih mladostnikov bi lažje zaupalo o svoji izkušnji doživetega nasilja neki osebi s podobno izkušnjo (*Pomembno je, da si ti takrat z neko osebo, ko je imela že te izkušnje. – 287D*). Težko bi jim bilo govoriti osebi, ki podobne izkušnje nima, ker jim po njihovem mnenju zaradi tega ne more pomagati, medtem ko bi jim lahko oseba s podobno izkušnjo lažje pomagala na konkretnem primeru. Dva menita, da se že takoj vidi na človeku, ali ima izkušnje z nasiljem in ali je pravi za zaupanje. Lažje bi povedali tudi dlje znani osebi, ki ima že nekaj izkušenj za seboj, in človeku, vrednemu zaupanja, za katerega vedo, da jih ne bo izdal. En dijak meni, da bi imeli več varnosti za zaupanje pri ljudeh, ki so jim podobni. V tem primeru bi lažje zaupal prijatelju/prijateljici kot pa doma mami, ker si s prijatelji zaupajo več različnih stvari, ki jih s starši ne delijo. Da bi se prej odprli, bi vsem mladostnikom pomagalo, da bi jim bilo že prej zagotovljeno, da neki osebi lahko zaupajo in da le-ta zna svetovati kaj v tistem trenutku storiti.

4.16 Vpliv nasilja na življenje

Dijaki si zelo težko predstavljajo, kakšen odtis pusti nasilje na vsakega posameznika, so pa ob tem mnenja, da različno nasilje za seboj pušča različne posledice (*Tu se stvari razlikujejo in za sabo puščajo različne posledice. – 38L*). Doživeto nasilje je po mnenju treh udeležencev intervjuja težko pozabiti, človek si lahko to zapomni za celo življenje. Menijo, da nasilje skrajša življenje in škoduje človeku. Za okrevanje po nasilju en dijak meni, da so potrebni meseci in leta, da lahko človek spet normalno zaduha. Po drugi strani pa drugi pravi, da je okrevanje po nasilju odvisno od vrste nasilja, da je lahko sicer kratkotrajno ali dolgotrajno okrevanje. Eden od fantov je mnenja, da nasilje lahko za seboj na človeku pusti travme, ki se jih je težko znebiti, posledično pa tudi sanje preteklih dogodkov, ob tem pa govor v spanju (*Razen če so res neke ekstremne travme. – 248I*). Zelo verjetno je, menijo trije mladostniki, da se človek po nasilju slabo psihično počuti in je telesno šibak, prav tako se veliko ljudi potem obremenjuje z raznimi stvarmi, zaradi tega težko stopajo v pogovore, so živčni in jih je treba

pustiti pri miru (*Ne moreš se pogovarjat, – 314A; živčna je, – 315A; samo pri miru moraš pustiti. – 316A*). Ljudje z izkušnjo nasilja nimajo nikoli miru pri sebi, jih je ves čas strah, kaj se bo zgodilo, in zaradi tega trpijo (*Lahko te je ves čas strah, kaj bo ali kaj je. – 254J*). Eden izmed njih meni, da so ob psihičnem nasilju posledice kratkoročne in se jih pozabi, v smislu slabega počutja, kratkotrajnega strahu, pri fizičnem nasilju na nastanejo neke poškodbe, ki najverjetneje ostanejo. Kot ekstremno posledico fizičnega nasilja trije navajajo invalidnost, ki človeka zaznamuje za celo življenje. Prav tako ti menijo, da so ob fizičnem nasilju že na telesu vidne poškodbe, ki jih lahko vidi vsakdo in se ob tem ljudje sprašujejo po počutju. Nasilje s seboj po mnenju petih deklet prinese tudi glavobole, slabost, fobije, lahko pa pri mladostnikih tudi vpliva na ocene v šoli (*Tudi lahko na ocene začne vplivati. – 261K*). Vsi mladostniki menijo, da nasilje za seboj pušča le negativne stvari, od stresa, živčnosti, do zaprtosti vase in nedružabnosti. Eden izmed udeležencev je govoril zase, kakšen bi bil najverjetneje njegov odziv, in sicer bi se zaprl vase, skrival bi se v sobi, imel bi le slušalke na ušesih in poslušal glasbo, ob kateri se sprosti. Meni, da bi mogoče šel s prijatelji kdaj na druženje, oziroma bi počel karkoli, da bi čas minil hitreje in bi si lahko zbistril misli. En dijak meni, da nasilje vpliva na človeka tudi tako, da se mu ob doživetem nasilju zniža samopodoba (*nizka samopodoba – 310F; Samopodoba, pa da bi šibek postal. – 309F*). Dijak, ki pa je sam razmišljal o nasilnem dejanju nad drugim, meni, da če bi to v resnici storil, bi imel hudo slabo vest za vse življenje.

5. RAZPRAVA

Proti mojim pričakovanjem so mi slepi in slabovidni mladostniki brez težav zaupali tudi svoje najtežje izkušnje z nasiljem. Mogoče zaradi našega predhodnega poznanstva, saj sem v času svoje študijske prakse z večino od njih navezala kar tesen stik. Opazila sem tudi, da so se mladostniki, ki so bili na začetku intervjuja bolj zadržani, proti koncu našega pogovora precej bolj vključevali kot na začetku. V bistvu so na koncu en drugega dopolnjevali, argumentirali izjave drug drugega in na ta način prišli tudi do kakšne skupne točke. Sem pa med obema intervjujema ugotovila, da imajo mlajši dijaki veliko manj izkušenj z nasiljem, kot tisti, ki so v višjih letnikih srednje šole.

Večina slepih in slabovidnih dijakov se je že pogovarjala o nasilju, predvsem v šoli, ki je organizirala delavnice na temo nasilja. Pogovarjali so se tudi z učiteljicami pri razredni uri, tako v osnovni kot kasneje v srednji šoli. Doma ali s prijatelji te teme ne načenjajo. O nasilju so se z vzgojitelji in učitelji nekateri pogovarjali tudi v domu Zavoda za slepo in slabovidno mladino, in sicer takrat ko so bili nasilni drug do drugega. Četrtnina dijakov pa se o nasilju še ni pogovarjala.

Nekaj mladostnikov pravi, da se o nasilju ne govori veliko, celo da se govori premalo. Menijo, da če se o nasilju ne govori, se obenem niti ne ve, da se dogaja. Ravno ti dijaki tudi menijo, da če bi se o nasilju več govorilo in ozaveščalo o tej problematiki, bi se dogajalo manj nasilja. Spet drugi pa menijo, da se o nasilju včasih še preveč govori in da bi bilo skoraj bolje, da bi se stvari pustilo stati in bi se nasilje nekako samo od sebe umirilo. Pri tem pa poudarjajo, da se s pretiranim govorom o nasilju to samo še spodbuja. Čeprav se mladostniki srečujejo s temo nasilja, se ji vseeno nekako poskušajo izogibati, ker jih je strah nasilnih dejanj.

Sprejemanje in ovrednotenje nasilja je odvisno od vsakega posameznika posebej, saj vsak človek različno zaznava, kaj zanj pomeni nasilje. Skladno s tem so tudi mladostniki navedli različne, njim pomembne pomene nasilja. Za večino nasilje pomeni nekaj groznega, hudega. Nekaj jih ob nasilju pomisli na prepire in pretepe, pravijo pa tudi, da je pretep osnova nasilja. Spet drugim nasilje predstavlja zmerjanje, žaljenje, kar pa lahko privede celo do groženj. Ob nasilju pomislijo na neko dejanje, ki je storjeno s silo, proti volji nekega posameznika. So pa enotnega mnenja, da vsako nasilje za seboj pusti neko žrtev, kar pa menijo, da mora biti zelo

težko. Sami pravijo, da so proti nasilju in ga ne podpirajo, saj menijo, da nasilje ničesar ne reši.

Slepi in slabovidni mladostniki so seznanjeni z več vrstami nasilja, predvsem so poudarjali fizično in psihično nasilje. Ob tem so poudarili, da ju je treba ločiti, ker se med seboj razlikujeta. Kot obliki nasilja omenjajo tudi posilstvo in pa obrekovanje. Verbalno oziroma psihično nasilje se po njihovem mnenju dogaja najpogosteje, saj ga je v medosebnih odnosih možno zaslediti vsakodnevno. Za psihično nasilje pravijo, da se pogosteje dogaja nad tistimi z manj moči, ki imajo tudi manj samozavesti in se zaradi tega hitreje podredijo storilcu nasilja. Menijo, da je ljudi z manj moči in manj samozavesti tudi bolj strah povedati o svojem doživljanju. Kot psihično nasilje pa označujejo tudi tisto, ki ga izvaja več oseb proti eni osebi. S čimer pa se strinja tudi Munc: »Glavna značilnost psihičnega nasilja [...] je, da ima storilec izdelan sistem, ki ga vztrajno uporablja na oškodovancu ali več oškodovanceh hkrati« (Munc 2010: 345).

Dijaki sklepajo, da se nasilje stopnjuje, in sicer od milejših oblik do hujših, torej od psihičnega nasilja k fizičnemu. Glede pojavljanja nasilja so dijaki primerjali redno in posebno šolo, kot so ju sami poimenovali. Ko pride do nasilja v redni šoli, kjer je veliko otrok, za določen prepir ne bo vedel skoraj nihče, saj se v množici ljudi izgubi. V takšnih primerih se mladostnik lahko začne družiti z drugimi prijatelji, medtem ko bodo v posebni šoli, za primer dajo njihovo šolo, kjer je malo učencev in dijakov, za prepir vedeli vsi, ker preživijo veliko časa skupaj. Kot pogosto nasilje omenjajo nasilje med mladimi, a skoraj v isti sapi povedo, da je v bistvu nasilje razširjeno na celotno populacijo ljudi.

Da pride do nasilja, mora človek imeti nek povod, vzrok, da to sploh lahko stori, pravijo mladi slepi in slabovidni. Ob tem pa navajajo različne vzroke za nasilje: pomanjkanje prilagajanja ljudi drug drugemu, neskladnost besed in dejanj, stiska. Pri mladih pa opažajo vzroke nasilja predvsem v tistem, kar vidijo drugje in potem posnemajo. Takšen vpliv imajo nanje predvsem televizijske vsebine in akcijski filmi, pa tudi računalniške igre, v katerih so uprizorjeni nasilni prizori s streljanjem. Stroka meni podobno: »Gledanje nasilnih prizorov v določenih okoliščinah vpliva na to, da smo tudi sami bolj nasilni« (Verbnik Dobnikar 2002: 66). Ob gledanju nasilja na televiziji se predvsem otroci še ne zavedajo nevarnosti udarcev in

telesnih poškodb, saj televizijski junaki po nasilju okrevajo že v nekaj minutah (Habbe 2000: 35).

Vzrok za nasilje med njimi samimi, v domu, vidijo v skupaj preživetem času, saj so skupaj v šoli in potem še preostanek dneva, ker skupaj živijo. Nasilje pa po njihovem mnenju povzročajo tiste osebe, ki imajo v sebi neke težave in jih ne znajo reševati drugače kot na nasilen način. V večini menijo, da nasilje pogosteje izvajajo močnejše osebe nad šibkejšimi.

Po besedah mladih slepih in slabovidnih se nasilje dogaja povsod, tako na javnih mestih kot nekje v notranjosti, na skritem. Zavirškova (2002: 6) poudarja ravno to, in sicer da prostor zlorab ni samo okolje zasebnosti, ampak vsi prostori. Največ nasilja vidijo v šoli med vrstniki, prav tako pa označujejo družino kot prostor, kjer se tudi prepogosto dogaja nasilje. Pri tem odgovoru sem bila pozitivno presenečena nad njihovo razsodnostjo in razgledanostjo, saj marsikateri odrasli ne upajo niti pomisliti, da bi se nasilje dogajalo v družini, saj ta velja za najbolj varno in zaupno institucijo. Ostali prostori nasilja so še ulica, igrišče, podhodi, javna stranišča, prostori pred stanovanjskimi bloki, klubi, diskoteke. Skratka, nasilje se po njihovem mnenju dogaja povsod, kjer so ljudje dalj časa skupaj in zaradi tega hitreje pride do nesoglasij. Mladostniki so splošnega mnenja, da se nasilja ne da preprečiti, da je vedno obstajalo in bo za vedno tudi ostalo. Bi pa želeli, da bi že v osnovni šoli dali več poudarka na ozaveščanje nasilja in učenje o splošnem človekovem obnašanju. Pogrešajo več vzgoje otrok in mladostnikov že v šoli, pa tudi šolskih predmetov, pri katerih bi bilo več poudarka na vzgoji. Tudi Munc (2010: 343) poudarja, da bi k zmanjšanju nasilja pripomoglo, če bi se začeli učiti nenasilne komunikacije že zelo zgodaj. Meni, da bi moralo biti takšno učenje že del predšolske in šolske uradne vzgoje ter vzgoje doma.

Na vprašanja, ali menijo, da se nasilje nad slepimi tudi dogaja, jih je približno polovica odgovorila pritrdilno, torej da nasilje nad slepimi in slabovidnimi obstaja. Ostali pa so mnenja, da se nasilje nad slepimi dogaja v isti meri kot nad videčimi in da tu ni razlik ter da slepota ni povezana z nasiljem. Menijo, da veliko prej pride do napada na videčega človeka kot na slepega. Razloga za to pa sta, da se ljudje že tako ali tako ne zmenijo za slepe ter da redko pride do nasilja videčega nad slepim, ker imajo nekako v podzavesti, da je slepi šibkejši od njih. Sama sem bila nad tem presenečena, ker sem pričakovala, da bodo rekli, da se nasilje nad slepimi dogaja precej pogosto. To sem sklepala glede na predhodne izjave, da nasilje predvsem izvajajo tisti z več moči nad tistimi, ki moči nimajo. Zase so v nadaljevanju

pogovora tudi rekli, da se počutijo zaradi slepote šibkejši od drugih. Zdi pa se jim, da če se nad slepimi nasilje dogaja, da je to predvsem psihično, dodajajo pa, da se psihično nasilje nad slepimi dogaja v isti meri kot nad videčimi, fizičnega nasilja pa je precej manj nad slepimi ali ga celo ni. Dijaki povedo, da se nasilje med njimi dogaja tudi v domu, kjer živijo. V nekem obdobju je namreč prišlo tako daleč, da so se razdelili na dva tabora, kot oni to poimenujejo. Slepimi so bili proti slabovidnim in slabovidni proti slepim. Zaradi teh nasprotnih strani se niso mogli prenašati, zato je med njimi prišlo do prepиров. V njihove prepire in nasprotja so se morali vmešati celo učitelji, da so jih pomirili. Ob tem so mladi dodali, da v domu pogrešajo nek zasebni prostor, kjer bi se lahko po takšnih prepirih in nesoglasjih pomirili in razmislili.

S slepimi in slabovidnimi dijaki smo se pogovarjali tudi o doživljanju nasilja. Glede na to, da je težko komu zaupati, da si žrtev nasilja, sem bila presenečena, da so se v našem pogovoru mladostniki tako odprli. Še preden sem imela priložnost vprašati po doživljanju nasilja, so med pogovorom kar sami pripovedovali o svojih izkušnjah nasilja. V tem sem se jim pridružila in jim sledila, do koder so sami želeli govoriti o tem. Le dva izmed intervjuvanih še nista imela izkušnje z nasiljem, ga občutila, sta pa o tem že veliko slišala, tako iz različnih primerov nasilja kot tudi na delavnicah na temo nasilja. Ostali pa so bili žrtve predvsem psihičnega nasilja. Za nasilje štejejo tudi obrekovanje, ki jih zelo boli, če se to zgodi s strani tesnih prijateljev. Eden izmed udeležencev intervjuja je bil žrtev bratovega psihičnega nasilja, to pa se je nadaljevalo v fizično nasilje. Spet drugi je s strani sostanovalca pogosto doživel, da ga je ta oponašal, da je ponavljal za njim vse, kar je rekel. Nič, kar je storil ali rekel, ni pomagalo ustaviti nadlegovalca. Na koncu je bil le tiho in čakal, da nasprotnik preneha s trpinčenjem. Tudi v naslednjih podobnih situacijah, ko ga je nasprotnik oponašal, je bil le tiho, saj je vedel, da tako ali tako nič ne pomaga, tudi če kaj reče. Sama tu zaznam naučeno nemoč, saj se je fant trudil, da bi mu uspelo nekako prekiniti neljubo oponašanje in ker mu ni uspelo, se je vdal in ni poskušal več. Iz preteklih dogodkov se je naučil, da nima več učinka na storilca, zato je le čakal, da storilec odneha. Ravno o tem piše Mešlova (2013). Če se nam svet podre zaradi enega dogodka, kjer se ne znamo ustrezno odzvati, še ne pomeni, da gre za naučeno nemoč. Ko pa ti občutki nemoči vplivanja na dogodke vztrajajo, je možno, da se je pojavila naučena nemoč

To pa ni bilo edino nasilje, ki se je dogajalo med sostanovalci v domu, pojavlja se tako psihično kot tudi fizično nasilje, a se slednje dogaja redko. V enem primeru je šlo za

samopoškodovanje, katerega vzrok sta bila žalost in obup zaradi bolezni matere. Za enega izmed vprašanih pa je nasilno dejanje pomenilo mazanje zobne paste na kljuko vrat.

Ko omenjam, da so se mladostniki precej odprli in mi zaupali, bi rada poudarila vlogo socialnega dela pri tem. Pomembno je, da se socialno delo v prvi vrsti odziva na potrebe uporabnic in uporabnikov na način, da namesto vnaprej definiranih rešitev in definicij problemov omogoča, da vsak človek zase definira zlorabo in nasilje. To je na nek način pogoj, »da lahko strokovna delavka prevzame vlogo zagovornice« prizadetemu človeku (Zaviršek 1994: 74). Socialni delavec je torej tisti, ki lahko za otroka ustvari varen prostor. Pomembno je, da zagotavlja prostore in odnose, kjer je možnost, da se zaščitijo interesi otrok in mladostnikov, po drugi strani pa je socialni delavec tisti, ki ima znanje za ravnanje in zna gledati ne samo kot odrasli, ampak tudi kot otrok. Na ta način lahko prek stika s svojo lastno izkušnjo otroštva bolje razume in s tem podpre otroka, ki potrebuje pomoč. Ta komunikacija med strokovnim delavcem in otrokom mora temeljiti na pristranosti, da se ustvari varen prostor zaupanja (Zaviršek 1994: 82).

Trevillon (1992 v Zaviršek 1994: 88) poudarja pomembnost dela z mrežami, ki pomenijo partnerstva z različni drugimi strokovnjaki in strokovnjakinjami v skupnosti, pa tudi s številnimi osebami, ki so kakorkoli povezane z otrokom. Delo z mrežami je v primerih zlorab in nasilja še toliko bolj pomembno zaradi ugotavljanja morebitnih rizičnih dejavnikov v otrokovi socialni mreži. S tem se lahko ugotovi, kateri deli mreže otroku niso naklonjeni in kateri otroka ščitijo. Otrokovo mrežo tvorijo številni ljudje, vsak od njih pa lahko nekako sestavlja njegov podporni ali ogrožajoči del socialne mreže.

»Vloga socialne delavke pri tem pa je, da osebami, ki so povezane z otrokom, posreduje informacije, novo znanje, razvidnejši vpogled v problematiko ter učenje tega, kako v takšni situaciji ravnajo kot otrokovi zagovorniki« (Zaviršek 1994: 89).

Mladostniki bi se različno odzvali na morebitno nasilje, tako z vrnjenim nasiljem kot tudi z ignoriranjem, umikom ali tišino. Ignoriranje, kot odziv na nasilje, se jim zdi največja bolečina za storilca nasilja, a pravijo tudi, da se lahko ignorira nasilna dejanja le do neke mere. Tisti, ki ga je sostanovalec velikokrat oponašal, je velikokrat poskušal njegove besede ignorirati in se odzval le s tišino, saj drugače ni več znal ravnati. Po toliko poskusih ni vedel več, kaj bi naredil, pa se je predal. Tako se zdaj vedno odzove le s tišino in počaka, da se nasilje konča. Slepa dijakinja je razmišljala, kako bi lahko ona ravnala v primeru napada nanjo. Ne bi mogla

zbežati, ker bi bila precej počasnejša. Najraje bi se pogovorila, a sklepa, da to najverjetneje ne bi imelo učinka, saj bi bila nasprotna oseba tako nervozna, da bi najverjetneje hotela le doseči svoje. Ugotovila je, da bi se lahko branila tako, da bi začela uporabljati roke in s temi odrivala storilca proč od sebe. Kar pa bi še lahko storila je to, da bi kričala na pomoč in upala, da jo kdo sliši in ji pride pomagat. Temu sta se pridružili še ostali dve slepi dijakinji, ki pravita, da tudi njima ne preostane drugega kot to. Sama vidim tu veliko požrtvovalnost zase in pohvalo njim, da se kljub oviri znajdejo in do zadnjega iščejo možnosti, ki bi jih oni sami zmogli. Ljudje z ovirami pa imajo manjše fizične možnosti, da bi se izognili zlorabam, ker se težko premikajo, ne vidijo ali ne slišijo storilca, nekateri ne morejo pobegniti ali kričati (Zaviršek 2013: 141). Hendikepirane osebe so v tem primeru ranljivejše zaradi svojih telesnih posebnosti (Zaviršek 2002: 3).

To isto dekle je že bilo prisotno ob nasilju, in sicer doma, v družini, kjer je šlo za fizično nasilje med družinskimi člani. Rekla je, da jo je bilo ob tem strah, sama pa takrat še ni vedela, da gre za nasilje, saj se ji je prvič zgodilo, da je doživela kaj takšnega. Kasneje so ji doma povedali, da je to, pri čemer je bila prisotna, bilo nasilje. Otrok je žrtev nasilja tudi, če je le priča nasilju v družini, saj so posledice nemočnega opazovanja nasilja nad ostalimi člani družine prav tako hude: travme, strah, čustvene in duševne poškodbe (Lešnik Mugnaioni: 98, Domiter Protner 2014: 17).

Ob nasilju se vsakemu porajajo najrazličnejša občutja, tako tistim, ki nasilje doživljajo, kot tudi tistim, ki ga izvajajo. Dijak, ki se je že pretepal, je opisal svojo jezo ob tem dogodku. Sicer je rekel, da je bil pripravljen ravnati drugače, a ker na lep način ni bilo sprememb, se je na ta neljubi dogodek odzval s nasiljem. Značilna čustva učencev, ki se pretepajo, pa so ravno jeza, sovraštvo, ljubosumje (Muršič et al. 2010: 24). Jezo ljudje običajno doživljajo, ko ocenijo, da nekdo neupravičeno ogroža njihove pomembne želje ali vrednote (Pušnik 2012: 124). Pri jezi pa gre tudi za skrajni poskus prisiliti drugega, da spremeni svoje obnašanje, če manj intenzivni poskusi niso dosegli želenega rezultata (Milivojević, Muršič: 36). Ostali, ki pa so bili deležni nasilnega napada, so se počutili neprijetno, sploh ob psihičnem nasilju, bilo pa jih je tudi strah, tako pred hujšimi poškodbami kot tudi pred ponovnim napadom. Strah pa je reakcija na neko grožnjo, ki je že nastala ali se približuje, je čustvo, povezano z nevarnostjo. Ponavadi ljudje doživljajo strah, ko verjamejo, da niso dovolj sposobni, da bi se spopadli z nastalo situacijo (Pušnik 2012: 124).

Mladi slepi in slabovidni so povedali, da jih skoraj bolj boli psihično nasilje, kot bi jih fizično, saj besede bolj ranijo kot udarec. Jim je pa tudi hudo, če slišijo, da se kateremu od njihovih prijateljev dogaja nasilje.

Raziskava Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti (Muršič et al. 2010: 23) na temo doživetih čustev v šoli in predstavah o nasilju in čustvih je pokazala, da so značilna čustva učencev, ki so doživeli nasilje, zlasti razočaranje, žalost, ponižanje, sovraštvo in strah.

Domiter Protner (2014: 108) pa poleg teh dodaja še občutek nemoči, osamljenost, zmedenost, občutek krivde in občutek strahu.

Približno polovica slepih in slabovidnih bi o doživljanju nasilja spregovorila in povedala komu, se zaupala. Ostalim pa se zdi, da je bolje, če se tistega, kar se je zgodilo, ne pogreva več in se pusti pri miru. Mladostniki menijo, da je zaupati o doživljanju nasilju zelo težko, saj je malo ljudi, ki bi jim lahko kaj takšnega zaupali in bi to tudi razumeli. Za zaupanje mora biti prava oseba, teh pa je med vrstniki malo. Lažje bi zaupali osebi, ki je že imela podobno izkušnjo, saj bi jim ta tudi lažje pomagala. Nekaj dijakov najlažje zaupa vzgojitelju ali vzgojiteljici v domu, ki sta vredna zaupanja, z njima pa se lahko pogovorijo o vsem in jim tudi dasta vedeti, da jih razumeta. Ostali pa bi mogoče raje zaupali doma, mami, stricu ali bratu. Nekaj bi jih o doživljanju nasilja najlažje povedalo prijateljem, saj so to ljudje, ki jim najbolj zaupajo.

Doživeto nasilje je za žrtev zelo težak dogodek, kar so potrdili tudi mladostniki, ki pravijo, da je doživeto nasilje težko pozabiti in da si to človek zapomni za celo življenje. Menijo, da nasilje na človeku pusti travme, ki se jih je težko znebiti. Človek se po nasilju slabo psihično počuti in je telesno šibak. Ljudje, ki doživljajo nasilje, težko stopajo v pogovore z drugimi, so velikokrat živčni in želijo, da jih drugi pustijo pri miru. Posledica nasilja je tudi strah pred prihodnjimi dogodki. Hujše fizične zlorabe za seboj lahko pustijo celo invalidnost, ki človeka zaznamuje za celo življenje. Dijaki menijo, da doživeto nasilje vpliva na zbranost in ocene v šoli, posamezniku pa se lahko zniža tudi samopodoba. Venet (2005 v Domiter Protner 2014: 109) poudarja, da imajo zlorabljeni otroci in mladostniki večje težave s šolsko uspešnostjo. Tudi Žibert (2011: 17) poudarja, da se otrok, ki v šoli ne doživlja varnega okolja in doživlja strah, težje skoncentrira. Glede na to lahko sklepamo, da prestrašeni učenci pridobivajo tudi nižje ocene.

6. SKLEPI

- Slepimi in slabovidni dijaki Zavoda za slepo in slabovidno mladino Ljubljana so se že pogovarjali o nasilju. Največkrat je bilo to v šoli z učitelji in vzgojitelji, predvsem na delavnicah ali razrednih urah. Teme nasilja so se lotili tudi, ko so bili nasilni drug z drugim.
- Nasilje za mladostnike pomeni nekaj groznega, hudega kar se človeku lahko pripeti. Pomisljijo na neko dejanje, ki je storjeno na silo, proti volji človeka.
- Najpogosteje se po njihovem mnenju dogaja psihično nasilje, fizično bolj redko. Menijo, da fizično nasilje ljudje redkeje uporabijo, ker je bolj huda oblika nasilja in je uporabljena v skrajnih primerih.
- Dijaki so mnenja, da so povzročitelji nasilja najverjetneje tisti, ki imajo v sebi neke težave, ki jih ne znajo reševati. Kot vzrok nasilja pa navajajo pomanjkljivo prilagajanje ljudi drug drugemu. Menijo, da vsak želi le doseči svoje, ne da bi se ozirali tudi na drugega.
- Nasilje se po mladostnikovih mnenjih dogaja vse povsod, predvsem pa v šoli, družini, na ulici, v klubih in diskotekah.
- Nekateri mladostniki so tudi sami hoteli izvajati nasilje nad kom ali so celo ga. Zgodilo se je, da se je nasilje med njimi dogajalo tudi v domu.
- Polovica intervjuvanih meni, da se nasilje nad slepimi dogaja, druga polovica dijakov in dijakinj pa je mnenja, da nasilje in slepota nimata povezave ter da nasilja nad slepimi ni več kot nad videčimi. Nad slepimi pa se dogaja predvsem psihično nasilje.
- Slepimi in slabovidni mladostniki so že bili žrtve nasilja, te izkušnje nimata le dva izmed njih. Doživeli so tako psihično kot tudi fizično nasilje ter samopoškodovanje, in sicer v šoli, dijaškem domu ali v družini.
- Naučena nemoč se je pokazala le v enem primeru nasilja nad slepim dijakom.
- Slepimi dijaki in dijakinje bi se na nasilje odzvali s kričanjem na pomoč in odrivali bi se z rokami, na psihično nasilje pa so se največkrat odzvali z ignoriranjem in bili tihi. Slabovidni bi poskušali zbežati ali pa se branili z nasiljem.
- Ob nasilju doživljajo mladi slepi in slabovidni različna občutja, od strahu, jeze, neprijetnosti ob žaljivih besedah, do bolečine in obžalovanja.

- Polovica dijakov in dijakinj bi se o morebitnem doživljanju nasilja nekomu zaupala, to pa bi bili največkrat prijatelji, starši ali vzgojitelji v domu, skratka osebe, za katere vedo, da jim lahko zaupajo in da jih ne bodo izdale. Druga polovica o nasilju ne bi spregovorila, saj menijo, da je bolje takšne stvari pozabiti.
- Slep in slabovidni mladostniki menijo, da nasilje zaznamuje človeka za vse življenje. Zaznamovanost pa se kaže s travmami, strahom pred določenimi stvarmi ali z znižano samopodobo.

7. PREDLOGI

- Treba je poudarjati in ozaveščati, predvsem v šolah, pa tudi ljudi na splošno, da nasilje nima ene same definicije, ampak vsakomur pomeni nekaj drugega, vsak ga zazna drugače. To bi lahko sprožilo večje razumevanje vsakega posameznika in njegovega doživljanja nasilja.
- Šole in dijaški domovi bi morali ustvariti strategijo nične tolerance do nasilja, s čimer bi poudarili tako pristojnost učiteljev, svetovalnih delavcev in vodstev šol do učencev in dijakov kot tudi jasna pravila in možnosti za nenasilno ravnanje.
- Dobro bi bilo urediti enega ali več posebnih mirnih prostorov v domu Zavoda za slepo in slabovidno mladino Ljubljana, kamor bi se lahko stanovalci umaknili, ko bi potrebovali nekaj mirnega časa samo zase, tako po morebitnem težkem dogodku ali pa le, ko bi potrebovali čas za razmislek.
- Predlagam, da bi se uvedlo več delavnic in predavanj na temo nasilja, tako v šolah kot v domovih za učence in dijake. Kot izvajalce v takšnem primeru predlagam predvsem učitelje, ki so otrokovi pomembni drugi v šolskem okolju. Ob tem dodajam, da bi bilo v takšne pogovore o nasilju koristno bolj vključiti tudi starše skupaj z njihovimi otroki.
- Potrebna je tudi več ozaveščanja širše javnosti, šol in predvsem zavodov, kjer stanujejo hendikepirani ljudje, o nasilju nad hendikepiranimi, za katerega ljudje menijo, da se ne dogaja. Menim, da bi bilo o tem potrebno spregovoriti vsakokrat, ko se govori o nasilju nad nehendikepiranimi.

8. LITERATURA

- Bašič, K. (1998), Spolni napad in duševno prizadeti otroci. *Naš zbornik Sožitje*, 31, 6: 17-19.
- Cooper, D. M., Ball, D. (1987), *Social work and child abuse*. London: Macmillan.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2008), *Soustvarjanje v šoli: učenje kot pogovor*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., Možina, M. (2009), *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2013), Spoštovanje otroštva. V Čačinovič Vogrinčič, G., Bregar Golobič, K., Šugman Bohinc, L., Akerman, B., Kustec, K., Kvaternik, I., Kodele, T., Mešl, N., Dogenik, S., *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (11-40).
- Dečman Drobnjič, O., Rožman, Z., Tramšek, R. (2004), *Nevidna drugačnost: teorija in praksa pedagoških delavcev pri iskanju stika z zlorabljenimi otroki*. Trbovlje: Dijaški dom.
- Domiter Protner, K. (2014), *Zloraba otrok v družini: možnosti ukrepanja*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Erb, H.H. (2004), *Nasilje v šoli in kako se mu lahko zoperstaviš*. Radovljica: Didakta.
- Flaker, V. (2003), *Oris metod socialnega dela: Uvod v katalog nalog centrov za socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Habbe, J. (2000), *Nasilje in varnost otrok v šolah: nasveti za ravnatelje, učitelje, starše in vse, ki skrbijo za varnost v osnovnih in srednjih šolah*. Ljubljana: Lisac&Lisac.
- Haralambos, M., Holborn, M. (1999), *Sociologija: Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
- Juriševič, M. (1999), *Samopodoba šolskega otroka*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Kaj je nasilje?. Dostopno na <http://arsvitae.si/sl/page/view/Nasilje> (ogledano 24.1.2015).
- Kaj je samopoškodbeno vedenje?. Dostopno na <http://tusmo.si/clanki/o-samoposkodbenem-vedenju/opredelitev-samoposkodbenega-vedenja/> (ogledano 25.1.2015).

- Klemenčič, I. (2012), Družbene spremembe in učni (ne)uspeh v kontekstu preprečevanja nasilja v družini. V Muršič, M., Filipčič, K., Klemenčič, I., Pušnik, M., Lešnik Mugnaioni, (O)krog nasilja v družini in šoli. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti (75-102).
- Kobal Grum, D., Leskovšek, N., Uzman, S. (2003), *Bivanja samopodobe*. Ljubljana: i2.
- Kos, H. (2004), Zlorabe oseb z invalidnostmi. V Horvat, D., Lešnik Mugnaioni, D., Plaz, M., *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje*. Ljubljana: Društvo SOS telefon (94-101).
- Kristanc, S. (1995), Ljudje s posebnimi potrebami in dvojna diskriminacija. *Socialno delo*, 34, 5: 303-308.
- Kuhar, R., Guzelj, P., Drolc, A., Zabukovec, K. (1999), *O nasilju*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo.
- Lešnik Mugnaioni, D. (2014), Otroci v primežu zlorabe moči. V Veselič, Š., Horvat, D., Plaz, M. (ur.), *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: Izdaja ob 25. obletnici Društva SOS telefon*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja (93-105).
- Mesec, B. (2009), *Načrtovanje raziskave: Študijsko gradivo za interno uporabo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Mešl, N. (2013), Od razumevanja pojava naučene nemoči k razvijanju odpornosti v socialnem delu. *Socialno delo*, 52, 6: 351-360.
- Milivojević, Z. (2010), Pomembnost čustev za preprečevanje nasilja v šoli. V Muršič, M., Milivojević, Z., Brvar, B., Filipčič, K., Lešnik Mugnaioni, D., Pušnik, M., *Znanje o čustvih za manj nasilja v šoli*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti (11-12).
- Milivojević, Z., Muršič, M. (2010), Izbrana čustva (povezana z nasilnim ravnanjem). V Muršič, M., Milivojević, Z., Brvar, B., Filipčič, K., Lešnik Mugnaioni, D., Pušnik, M., *Znanje o čustvih za manj nasilja v šoli*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti (33-44).
- Munc, M. (2010), *Nemoč nasilja*. Maribor: De Vesta.

Muršič, M., Pušnik, M. (2010), Kontekstualno razumevanje čustvenosti nasilja. V Muršič, M., Milivojević, Z., Brvar, B., Filipčič, K., Lešnik Mugnaioni, D., Pušnik, M., *Znanje o čustvih za manj nasilja v šoli*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti (13-16).

Muršič, M. (2012), Prekiniti krog nasilja (za varnejše družine in vzgojno-izobraževalne zavode). V Muršič, M., Filipčič, K., Klemenčič, I., Pušnik, M., Lešnik Mugnaioni, *(O)krog nasilja v družini in šoli*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti (7-42).

Muršič, M., Milivojević, Z., Lešnik Mugnaioni, D. (2010), O medosebnem nasilju in čustvih. V Muršič, M., Milivojević, Z., Brvar, B., Filipčič, K., Lešnik Mugnaioni, D., Pušnik, M., *Znanje o čustvih za manj nasilja v šoli*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti (17-26).

Osebe z okvaro vida. Dostopno na

http://www.lung.si/dodatki/03_MIRJANA_HAFNAR_razumevanje_slepote.pdf (ogledano 25.1.2015).

Plaz, M. (2014), Nasilje nad ženskami v partnerskih in sorodstvenih odnosih. V Veselič, Š., Horvat, D., Plaz, M. (ur.), *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: Izdaja ob 25. obletnici Društva SOS telefon*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja (73-92).

Plaz, M., Veselič, Š. (2002), Nasilje nad ženskami in nasilje nad otroki v družini. V Aničić, K., Lešnik Mugnaioni, D., Plaz, M., Vanček, N., Verbnik Dobnikar, T., Veselič, Š., Zabukovec Kerin, K., *Nasilje – nenasilje: Priročnik za učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*. Ljubljana: i2 (123-148).

Pušnik, M. (1999), *Vrstniško nasilje v šoli*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Pušnik, M. (2012), Nasilje v šoli v krogu nasilja. V Muršič, M., Filipčič, K., Klemenčič, I., Pušnik, M., Lešnik Mugnaioni, *(O)krog nasilja v družini in šoli*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti (107-143).

Seligman, M.E.P. (1992), *Helplessness: On depression, development, and death*. New York: W.H. Freeman and Company.

Seligman, M.E.P. (2011), *Optimističen otrok*. Ljubljana: Modrijan.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (2008). Ljubljana: DZS.

Štirn, M. (2014), Poti do otroka z izkušnjo nasilja – kako otroku nuditi ustrezno podporo in pomoč pri soočanju s posledicami nasilja. V Veselič, Š., Horvat, D., Plaz, M. (ur.), *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: Izdaja ob 25. obletnici Društva SOS telefon*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja (135-156).

Urek, M. (2005), Skrite zgodbe: ženske, hendikep in nasilje v družini. *Socialno delo*, 43, 1-2: 73-79.

Vanček, N. (2002), Nasilje in otroci s posebnimi potrebami. V Aničić, K., Lešnik Mugnaioni, D., Plaz, M., Vanček, N., Verbnik Dobnikar, T., Veselič, Š., Zabukovec Kerin, K., *Nasilje – nenasilje: Priročnik za učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*. Ljubljana: i2 (77-101).

Verbnik Dobnikar, T. (2002), Nasilje v šoli. V Aničić, K., Lešnik Mugnaioni, D., Plaz, M., Vanček, N., Verbnik Dobnikar, T., Veselič, Š., Zabukovec Kerin, K., *Nasilje – nenasilje: Priročnik za učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*. Ljubljana: i2 (35-76).

Youngs, B.B. (2000), *Šest temeljnih prvin samopodobe: Kako jih razvijamo pri otrocih in učencih: priročnik za vzgojitelje in učitelje v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah*. Ljubljana: EDUCY.

Zabukovec Kerin, K. (2002), Vrstniško nasilje v šoli. V Aničić, K., Lešnik Mugnaioni, D., Plaz, M., Vanček, N., Verbnik Dobnikar, T., Veselič, Š., Zabukovec Kerin, K., *Nasilje – nenasilje: Priročnik za učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*. Ljubljana: i2 (103-122).

Zakaj se ljudje samopoškodujejo?. Dostopno na <http://tusmo.si/clanki/o-samoposkodobenem-vedenju/zakaj-se-ljudje-samoposkodujejo/> (ogledano 5.2.2015).

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1). Uradni list RS, št. 3/07.

Zaviršek, D. (1994), *Ženske in duševno zdravje*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Zaviršek, D. (2000), *Hendikep kot kulturna travma*. Ljubljana: Založba/*cf.

Zaviršek, D. (2002), *Nevidno nasilje – normativnost in normalizacija nasilja nad ljudmi z gibalnimi, senzornimi in intelektualnimi oviranostmi*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti,

Zaviršek, D. (2013), Nasilje nad ženskami z gibalnimi, senzornimi in intelektualnimi ovirami: patologizirana resničnost. V Leskošek, V., Antić Gaber, M., Selišnik, I., Filipčič, K., Urek, M., Matko, K., Zaviršek, D., Sedmak, M., Kralj, A., *Nasilje nad ženskami v Sloveniji*. Maribor: Založba Aristej (133-158).

Žibert, S. (2011), *Vpliv samopodobe na osebnost in učno uspešnost učenca*. Nova Gorica: Melior, Založba Educa.

9. PRILOGE

Priloga 1: Vodilo za intervju

1. Ali ste že kdaj govorili o nasilju?
2. Kaj za vas pomeni nasilje, kaj pomislite ob besedi nasilje?
3. Kakšne vrste nasilja poznate?
4. Kaj menite, kje se nasilje dogaja?
5. Kdo je po vašem mnenju tisti, ki izvaja nasilje?
6. Ali ste kdaj že slišali, da bi kdorkoli doživljal nasilje? Kje ste slišali?
7. Menite, da se o nasilju veliko govori? Zakaj mislite da? Zakaj mislite, da ne?
8. Menite, da se nasilje nad slepimi dogaja?
9. Ali poznate koga, ki se mu nasilje dogaja? Če da, ali ste pripravljeni kaj več povedati o tem? Kje se je to nasilje dogajalo? Kdo je izvajal nasilje? Kako so se osebe takrat počutile? So osebe komu o tem povedale, zaupale? Če niso, zakaj menite, da ne?
10. Če zdaj malo pomislite, kako bi se vi odzvali na nasilje, kako bi ravnali?
11. Kaj bi doživljali, kako bi se počutili?
12. Ali bi komu zaupali, da ste žrtev nasilja? Komu? Če ne, zakaj?
13. V kakšnih okoliščinah bi lažje spregovorili, da ste žrtev nasilja?
14. Kaj menite, kako bi morebitno nasilje vplivalo na vaše nadaljnje življenje? Bi bilo kaj drugače?

10. POVZETEK

V teoretičnem delu sem se osredotočila na vrste nasilja ter na dva prostora nasilja, v katerih mladostnik ponavadi preživi največ časa, to sta družina in šola. Precej pozornosti sem namenila nasilju nad hendikepiranimi, kjer sem nanizala vzroke, ki botrujejo večji zlorabi hendikepiranih ljudi v primerjavi z nehendikepiranimi. Dotaknila sem se tudi doživljanja različnih čustev ob nasilju in vpliva nasilja na samopodobo, prav tako pa sem izpostavila tudi povezavo med nasiljem in naučeno nemočjo.

Raziskava je kvalitativne narave. Opravila sem dva skupinska intervjuja s slepimi in slabovidnimi dijaki in dijakinjami Zavoda za slepo in slabovidno mladino Ljubljana. Raziskovala sem, ali poznajo pojav nasilja, kje so se s tem srečali, ali poznajo koga, ki doživlja nasilja, ali so sami že kdaj bili žrtve nasilja, kaj so ob tem občutili, ali so komu zaupali o tem in kakšen vpliv ima nasilje na nadaljnje življenje.

Večina mladostnikov se je že velikokrat pogovarjala o nasilju, in sicer predvsem v šoli na delavnicah ali razredni uri. S starši ali prijatelji se o tem ne pogovarjajo. Rezultati raziskave so pokazali, da so že vsi intervjuvani mladostniki, razen dveh, bili žrtve nasilja, tako psihičnega kot tudi fizičnega. To nasilje se je dogajalo s strani družinskih članov, prijateljev ali sostanovalcev v domu. Njihov odziv na nasilje pa je različen: dijaki in dijakinje, ki ne vidijo, menijo, da se ne bi mogli drugače braniti ali odzvati na nasilje kakor s kričanjem na pomoč in odrivanjem z rokami. Ostali, ki imajo še ostanke vida, pa bi poskušali zbežati, ali bi se branili z nasiljem. Ob nasilju doživljajo strah, bolečino, obžalovanje, jezo in neprijetnost. Velikokrat jih bolj boli psihično nasilje kot pa fizično. Polovica udeležencev obeh intervjujev bi o doživljanju nasilja najverjetneje komu povedala, saj menijo, da bi jim bilo tako lažje. Zaupali bi se prijateljem, ker se najbolje razumejo, staršem zaradi dobre navezave, ali pa tudi vzgojiteljem v domu, ker vedo, da jim lahko zaupajo. Pri pogovoru z nekom o doživljanju nasilja jim je pomembno, da je to oseba, ki ji lahko zaupajo. Lažje pa bi se zaupali nekomu, ki ima že neke izkušnje s tem, saj menijo, da bi jim tako lažje pomagali. Druga polovica mladostnikov o doživljanju nasilja ne bi spregovorila, ker meni, da je bolje takšne stvari „pustiti stati in jih ne pogrevati“. Nasilje v vsakem primeru na življenje posameznika pusti določene posledice, ki jih dijaki navajajo kot travme, strah ali znižana samopodoba.

Diplomsko delo:

Univerza v Ljubljani

IZJAVA

Spodaj podpisani/-a Karina Magajna, študent/-ka prvostopenjskega študija Fakultete za socialno delo Univerze v Ljubljani, z vpisno številko 06100175, s svojim podpisom izjavljam, da sem avtor/-ica diplomskega dela z naslovom:

»NASILJE NAD SLEPIMI IN SLABOVIDNIMI MLADOSTNIKI«

S svojim podpisom zagotavljam:

- da je predloženo diplomsko delo rezultat mojega samostojnega raziskovalnega dela ter da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev citirana in navedena v seznamu virov, ki je sestavni del predloženega diplomskega dela;
- da se zavedam, da je plagiatorstvo, ne glede na obliko in način predstavljanja tujega avtorskega dela kot svojega, v nasprotju z akademsko etiko in s pričakovanimi moralnimi prepričanji ter pomeni hujšo kršitev pravil in predpisov, ki urejajo to področje, kot tudi posledic, ki jih ima takšno dejanje za predloženo delo in z njim povezani status;
- da sem seznanjen/-a z določili Pravilnika o diplomskem delu in diplomskem izpitu;
- da je predloženo pisno delo identično elektronski verziji istega dela;
- da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 16/07, 68/08 in 110/13) dovoljujem, da se zgoraj navedeno diplomsko delo objavi v digitalni zbirki eGradiva in repozitoriju UL.

V Ljubljani, 6. 3. 2015

Podpis avtorja/-ice:

S svojim podpisom:

- dovoljujem knjižnici Fakultete za socialno delo Univerze v Ljubljani uporabo svojega rojstnega datuma za namen obdelave diplomskega dela v sistemu COBISS;
- soglašam z objavo svojega diplomskega dela na svetovnem spletu;

V Ljubljani, 6. 3. 2015

Podpis avtorja/-ice: